Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана | № 207 (16730) | 1984 оной сентябриин 8, суббото | Сэн 3 мүнгэн.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОДО

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой ээлжээтэ заседани боложо, автомат роторно ба роторно-конвейернэ лининүүдые арадай ажахыда нэбтэрүүлхэ тухай асуудалые хаража үзөбэ.

Заседани дээрэ тэмдэглэгдэһэнэй ёһоор, тодо нарин, бата бэхи, технологическа таһалгаряагүй хүдэлмэриие хангадаг иимэ автомат лининүүдые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ гээшэ промышленна үйлэдбэриие хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ арга олгодог. Ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлүүлэгдэдэг, үйлэдбэриин талмай хороогдодог, олон тоото хүдэлмэришэд сүлөөлэгдэжэ, ондоо ажалда табигдадаг, хүдэлмэришэдэй ажаллаха эрхэ байдал һайжаруулагдадаг байна. Роторно ба роторно-конвейернэ лининүүдые ашаглалгын дүй дүршэл тэдэниие хэрэглэлгын ехэ ашаг үрэтэй байһые, хэбэй, шудхалаагай ба түмэр хэрэгсэлнүүдэй үйлэдбэридэ, машина бүтээлгын, химическэ болон эдеэ хоолой промышленностиин зарим һалбаринуудта эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэ шухала байһыень батална.

Иимэ түхэлэй һайн оньһон техникын экономическа ашаг үрэ ехэтэй, социальна олзотой байһыень хараада абажа, тэрэниие үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэ даабаринуудые зохёон бэелүүлхыень Политбюро СССР-эй Госпланда, Эрдэм-техникын талаар СССР-эй гүрэнэй комитедтэ, СССР-эй Науканuудай академидэ, зохихо министерствэнүүд болон албан зургаануудта даалгаба. Ороной эрдэм ухаанай ба үйлэдбэриин коллективүүд тэрэниие үйлэдбэридэ нэбтэрүүлгэдэ тон эдэбхитэйгээр хабаадаха зэргэтэй. Партийна организацинууд энэ хүдэлмэриие бэелүүлгын хойноһоо саг үргэлжын хиналта тогтоохо уялгатай.

Варшавска Договорто гар табигдаһанһаа хойшо 30 жэлэй ойн 1985 оной май һарада тэмдэглэгдэхэеэ байһые хараада абажа, энэ политическэ ехэ үйлэ хэрэгтэй дашарамдуулан, Советскэ Союзда бэелүүлэгдэхээр хараалагдаһан хэмжээ ябуулгануудые КПСС-эй ЦК-гай Политбюро һайшаагаа. Тиихэдэ Варшавска Договорой хүсэндөө байһан ушар социалис оронуудай нэгэдэлые, жагсаалые залан сэхээр бэелүүлгэтэй, США болон НАТО-гай талаар тэдэнэй союзнигуудай эзэрхэг түримхэй дай жүрөөдэһэн политикые хамтаараа буруушаалгатай, Европодо ба бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдал, аюулгүй байдал хангалгатай таһаршагүй холбоотой байна гэжэ тэмдэглэгдээ.

Аха дүү социалис оронуудай политическэ ба экономическа харилсаае саашадань хүгжөөлгын. Коммунис партиин, Совет гүрэнэй гадаадын болон дотоодын политикын бусад зарим асуудалнууд КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой заседани дээрэ мүн лэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

ТАРЯ ХУРЯАЛГА-84

ГОРОХ ХУРЯАГДАНА

Улаан-Үдын районой «Искра» колхозой Хүйтэнэй болон Надеинэй тарьянай полинууд дээрэһээ трактор, комбайнуудай хүнхинөөн үдэр, һүниие илгаагүй зэдэлдэг болобо. Ажахын механизаторнууд 200 гектарай горохой ургаса баал болгожо унагаагаад байна. Бүхыдөө 600 гектарай горох хуряагдаха юм. Тус ажахы 4500 гектарһаа ороохото ургамал хуряажа абаха түсэбтэй. Эдэ үдэрнүүдтэ комбайнернууд намарай хара таряа хадажа захалба. Иигэжэ тус ажахын механизаторнууд таряа хуряалгын халуун хаһые эмхитэй, гуримтайгаар угтаба.

— Таряа хуряахынгаа хажуугаар хартаабха малталгаяа овощ суглуулгаяа эхилээбди. Һүүлэй мэдээгээр мянга табан зуун центнер капуста худалдаа наймаанай газарнуудта эльгээгдээд байна, — гэжэ «Искра» колхозой правлениин түрүүлэгшэ нүхэр Трифонов хөөрэнэ.

Б. СОТНИЧ.

ХҮДЭЛМЭРИИН 15 ҮДЭРЭЙ ТУРШАДА

Манай колхозой механизаторнууд хабарайнгаа тарилгые богони болзорто, һайн шанартайгаар үнгэргэхын түлөө ехэ оролдолго гаргаа бэлэй. Тиигэжэ Буряадай АССР-эй габьяата механизатор Д. Р. Раднаевай хүтэлбэрилдэг тракторно-таряан ажалай бригадынхид 3200 гектарта тарилга хэжэ амжаа һэн. Механизаторнуудаймнай оролдолгын ашаар энэ жэлдэ муу бэшэ ургаса ургуулагдаа.

Хамтын подрядай гуримаар хүдэлдэг таряан ажалай бригадын гэшүүд ургаса хуряалгаяа эдэ үдэрнүүдтэ эхилэнхэй. Мүнөө 8 комбайн таряа баал болгон сабшана. Ургаса хуряалгын түрүүшын үдэрнүүдэй туршада мянга гаран гектарта таряан сабшагдан унагаагдаа. Эндэ механизаторнууд Дугар Мужанов, Ринчин Банзаров, Феликс Урбагаров, Сергей Очиров гэгшэд ажалай үндэр бүтээсэ түйлана. Түрүүшын мянга гаран центнер таряан колхозоймнай тоог дээрэ оруулагдаа. Манай ажахынхид гектар бүриһөө 17—18 центнер ороохо таряа абажа, хамта дээрээ 50 мянган центнерһээ доошо бэшэ тарянанай ургаса хуряахаар хараалаанхай. Тэдэнэр таряа хуряалгаяа хүдэлмэриин 15 үдэрэй туршада дүүргэхээр түсэблэнэ. Тиихэдэ хуряалгын хүдэлмэриие комплексноор үнгэргэхэ юм. Һолоомо суглуулга, намарай паар. хахалалгада анхарал ехээр хандуулагдаха.

Таряашадай үндэр бүтээсэтэйгээр хүдэлхын түлэ колхозой правлениин, парткомой, профсоюзай, комсомолой комитедүүдэй зүгһөө таарамжатай хэмжээнүүд хараалагдаа. Хүнтэйн полевой стан һайнаар заһабарилагданхай. Тэндэ механизаторнуудта ажалайнгаа һүүлээр амарха бүхы арга боломжонууд байгуулагдаа. Полевой станда улаан булан түхеэрэгдэнхэй. Шэнэ газетэ, журналнууд, телевизор болон бусад хэрэгсэлнүүд бии. Хуряалгын үедэ полевой станда столово, бани һайнаар хүдэлдэг.

Хүнтэйн таряан ажалай бригадада социалис мүрысөөнэй дүнгүүд үдэр бүхэндэ согсологдоно. Мүрысөөндэ илагшадай хүндэлэлдэ Ажалай алдар солын Улаан туг үргэгдэдэг.

Манай механизаторнууд Томско областиин Шегарска районойхидой үүсхэлые дэмжэжэ, ажалаа һайнаар эмхидхэхые оролдоно. Тиигэжэ таряашаднай абаһан социалис уялгануудаа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхын түлөө бүхы хүсэ шадалаа элсүүлэн ажаллажа байна.

Ю. ГАРМАЕВ,
Баргажанай районой Хилганын колхозой парткомой секретарь.

ЗЭЛЭ ТАТААД ҺАЙХАН ДАА

Үдэр хоногой үнгэрхэ бүри эндэхи Хяагтын Адагай, Сүбэгтын, Харанхын таряалангууд дээрэ хүлгөөтэй, хүүеэтэй боложо байна. Мүнөө «Пограничный» совхозой отделенинүүдтэ 30 һайса гаран комбайн таряа хадана, хуряана. Үглөөнэй наранһаа эхилээд, һүниин тэн болотор комбайнуудай хүнхинэлдөөн таһарнагүй, таряалан дээрэ электрын галнууд эндэ тэндэ ялалзанад.

Байгша ондо тус ажахыда бүхыдөө 5 мянган гектарта таряан хуряагдажа, хамта 34 мянган центнер орооһон абтахаар хараалагдана. Шэнэ ургаса хадалга, хуряалга дээрэ 35 комбайн хүдэлгэгдэхэ байна.

Һүүлэй мэдээгээр үсөөн үдэр соо эндэ түрүүшын 1800 гектарай хара таряан, шэниисэ сабшагдажа баал болгогдоод, тэрээнһээ 500 гектарайнь таряан суглуулагдажа сохигдобо.

Энэ жэлэй ургаса хуряалгын орёо бэрхэтэй уларилтай үедэ үнгэргэгдэжэ байһаниие хараада абан, хура бороогүй үдэрэй час, минута бүхэниие хэрэглэжэ, совхозой механизаторнууд айхабтар оролдосотойгоор, бүхы хүсэ шадал, мэргэжэл шадабаряа элсүүлэн хүдэлжэ байна гэжэ онсолон тэмдэглэхээр. Жэшээлхэдэ, комбайнер Сергей Батясов СКД-5 түхэлэй комбайнаар хэдэхэн хоног соо 500 гаран гектарай таряа баал болгоод, һүүлэй үдэрнүүдтэ тэрэнээ суглуулан сохижо байнхай. Баһал үнинэй комбайнер Геннадий Неделяев Виктор Торговых нүхэртэеэ хоюулан даабаряа үдэр бүри холо үлүүлжэ, халаан соо 180—200 центнер ороохо бункерһөө гаргана.

Мүрысэдэг эдэ хоёр агрегадуудай гэшүүд тус тустаа 2000—2500 центнерһээ бага бэшэ таряа сохихо гэһэн социалис уялга абанхай.

Таряа хададаг комбайнернуудай дундаһаа Александр Мацак, Сергей Морозов, Николай Гатаулин, Марсель Аксаров, Цырен Буянтуев, Равиль Рахматулин гэгшэд баһал бүтээсэ ехэтэй ажалаараа шалгарна. Эдэнэр тус тустаа үдэрэй 20—25 гектар таряа сабшажа баал болгодог.

Совхозой полинууд дээгүүр ябахада хаа хаанагүй комбайн, машинанууд зэлэ татаад, жэгтэй һайханаар харагдана. Тоогууд дээрэ шэнэ ургасын таряан үдэр бүри обоо хүбөө буужа, алтан «гүбээнүүд» тобойлдоно. Тэрэниие сэбэрлэжэ, хатаажа, амбаарта хэхэ, гүрэнэй бэлэдхэлэй пунктда тушааха хүдэлмэри үдэр һүнигүй ябуулагдана.

С. КЛИМОВ.
манай штатнабэшэ корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Комбайнернууд Г. И. Попов, Л. Л. Савельев. 2. Балл суглуулга дээрэ шалгаржа ябаһан агрегадай гэшүүд Г. Ю. Неделяев тэрэнэй туһалагша В. С. Торговых. 3. Таряа хуряалга түлэг дундаа.

Авторай фото.

Хяагтын район.

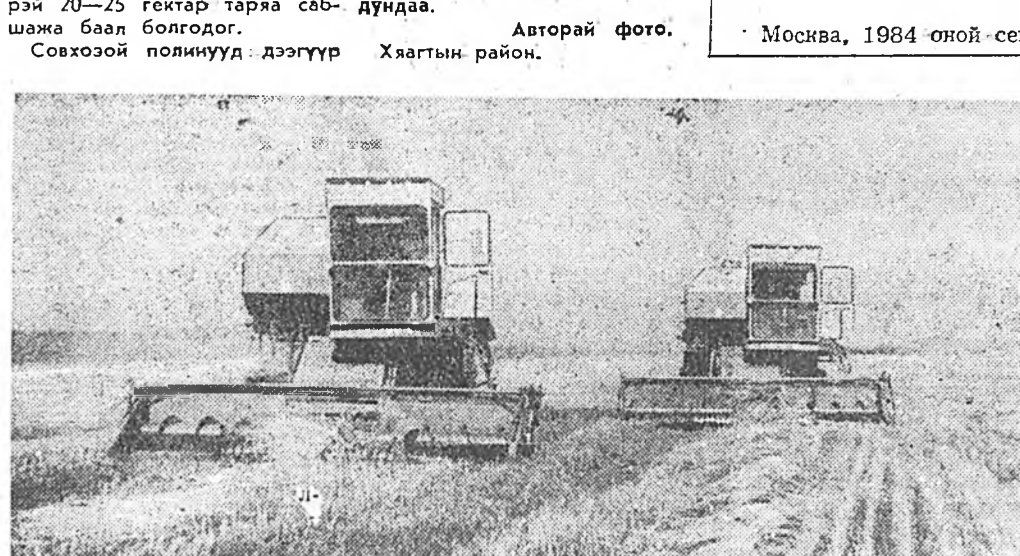

ТАСС ШЭНЭ ҺОНИН

ГАЙХАМШАГТА ОЙ

Аха дүү Болгариин түүхын алдарта һайндэрые—социалис революциин 40 жэлэй ойе совет хүнүүд үргэнөөр тэмдэглэжэ байна. Энэ һайндэртэ зорюулагдажа, Москвагай ажалшадай түлөөлэгшэдэй баярай суглаан сентябриин 6-да болобо.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн М. С. Соломенцев, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Е. К. Лигачев, хэдэ хэдэн министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд, сэрэгэй начальнигууд, партийна, совет болон ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэд президиумдэ һуугаа. Болгар-совет хани барисаанай бүгэдэ арадай комитедэй делегаци мүн лэ эндэ байба.

Мүнөө Болгари хүгжэнги промышленностьтай, оньһожоруулагдамал ехэ хүдөө ажахытай, һалбаран бадарһан эрдэм соёлтой, арад зонойнь һуудал байдалай таһалгаряагүйгөөр һайжаржа байһан, гадаадын эб найрамдалта эдэбхитэй политика бэелүүлдэг социалис гүрэн болоно гэжэ үгэ хэлэгшэд тэмдэглээ.

БКП-гэй XII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ талаар Болгариин ажалшадай түйлаһан амжалтанууд тухай НРБ-һээ СССР-тэ байдаг элшэн сайд Д. Жулев хөөрэхэдөө, Советскэ Союзтай үрэ түгэс али бүхы харилсаа холбоо тогтоолго ороной экономико болон соёлые хүгжөөлгэдэ шухала удха шанартай байна гэжэ мэдүүлбэ.

Манай арадай гатаһан замайнгаа, түйлаһан амжалтануудайнгаа дүнгүүдые согсолходонь, БКП-гэй ба КПСС-эй, НРБ-гэй ба СССР-эй, болгар болон совет арадуудай тон арюун сэбэр, залан сэхэ интернациональна, аха дүү ёһоной хани барисаан социалис Эхэ ороной хүгжэлтын гол нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь, манай революциин асари ехэ түйлалтануудай нэгэниинь болодог юм гэжэ тэрэ батална гэжэ элшэн сайд хэлээ.

(ТАСС).

ЭМХИДХЭЛЭЙ КОМИТЕДЭЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ЗАСЕДАНИ

1984 ондо шатараар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдые үнгэргэхэ Эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, СССР-эй соёлой министр П. Н. Демичевэй түрүүлэлгэ доро Эмхидхэлэй комитедэй ээлжээтэ заседани сентябриин 6-да Москвада болобо.

А. Карпов—Г. Каспаров болон М. Чибурданидзе—И. Левитина гэгшэдэй хоорондо болохо мүрысөөнүүдые нээлгэдэ бэлэн болоһон тухай мэдээсэлнүүд шагнагдаа. Түрүүшынь мүрысөөн сентябриин 9-дэ, хоёрдохинь сентябриин 10-да нээгдэхэ. Эдэ мүрысөөнүүдэй түрүүшын партинууд сентябриин 10-да, 11-дэ наадагдаха юм.

Мүрысөөндэ хабаадагшадые, айлшадые, корреспондентнүүдые хэлхээ холбооной хэрэгсэлнүүдээр хангаха, тэдэнэртэ зорюулагдаһан соёлой программа бэлдэхэ, хэблэлэй түбэй хүдэлмэридөө бэлэн болоһон тухай асуудалнууд Эмхидхэлэй комитедэй заседани дээрэ мүн лэ зүбшэн хэлсэгдээ.

Мүрысөөнүүдтэ бэлэдхэлэй, тэдэниие үнгэргэлгын асуудалнууд бодото дээрээ шиидхэгдээ гэжэ Эмхидхэлэй комитет сэдьхэлээ ханангяар тэмдэглэбэ.

(ТАСС).

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй УКАЗ

РСФСР-эй РАЙОННО (ГОРОДСКОЙ) АРАДАЙ СҮҮДҮҮДЭЙ АРАДАЙ ЗАСЕДАТЕЛЬНУУДЫЕ ҺУНГАХА ЭЭЛЖЭЭТЭ ҺУНГАЛТА ҮНГЭРГЭХЭ ТУХАЙ

РСФСР-эй районно (городской) арадай сүүдүүдэй арадай заседательнуудай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдэй 1984 оной октябрь-ноябрь һарануудта гүйсэхэеэ байһантай дашарамдуулан, Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Верховно Соведэй Президиум иигэжэ тогтооно:

Автономито Республиканuудай Верховно Соведүүдэй Президиумүүд, арадай депутадуудай хизаарнуудай, областьнуудай Московско ба Ленинградска городской Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд, автономито областьнуудай болон автономито округуудай арадай депутадуудай Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд РСФСР-эй районно (городской) арадай сүүдүүдэй арадай заседательнуудай ээлжээтэ һунгалтые 1984 оной октябрь-ноябрь һарануудта үнгэргэхэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. ЯСНОВ.
РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Х. НЕШКОВ.

Москва, 1984 оной сентябриин 6.

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ УКАЗ

ДОТООДЫН АЛБАНАЙ МЛАДША СЕРЖАНТ Г. Н. ТЫНТУЕВЫЕ «ТҮЙМЭР УНТАРААЛГАДА ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГ ГАРГАҺАНАЙ ТҮЛӨӨ» МЕДАЛЯАР ШАГНАХА ТУХАЙ

Түймэр унтараалгада эрэлхэг зориг харуулһанайнь, шэн габьяа гаргаһанайнь түлөө СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй үмэнэһөө дотоодын албанай младша сержант Тынтуев Геннадий Николаевичые (наһа бараһан хойнонь) «Түймэр унтараалгада эрэлхэг зориг гаргаһанай түлөө» медаляар шагнаха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. ЯСНОВ.
РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Х. НЕШКОВ.

Москва, 1984 оной сентябриин 6.

ШАГНАЛ

Партийна, совет органуудта олон жэлдэ аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлһэнэйнь түлөө, түрэһөөр 50 наһатай болоһонтойнь дашарамдуулан Буряадай үйлэдбэриин һүнэй промышленностиин нэгэдэлэй генеральна директор Константин Макарович Шурыгиниие Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум Хүндэлэлэй грамотаар шагнаба.

КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

БАМ-ай ХҮҮРГЭНҮҮД СҮМ БАРИГДАА

«Мостострой-9» трестын коллектив 1974 оной октябрь һараһаа хойшо БАМ-ай хүүргэнүүдые барижа эхилээ бэлэй. Сибириин суута Лена мүрэн дээгүүр БАМ-ай эгээл томо хүүргэнүүдэй нэгые хаосаргаха тон харюусалгатан даабари манай трестын хүдэлмэришэд абаад, түрүүшын үдэрһөө эдэбхи үүсхэл гарган, эршэтэй шангаар ажаллажа ороһон юм. Иимэ ехэ хүүргэнүүд 26—27 һарын туршада хабсаргагдадаг. Тиимэ даабари биелэшье абаһан байгаабди. Хүдэлмэришэднай оролдосо, гайхамшаг баатаршалга гаргажа, энэ хүүргын барилгые 18 һарын туршада дүүргэжэ, Лена мүрэн дээгүүр ашаатай машинанууд, поезднууд һаадгүйгөөр ябажа эхилһэн юм. Эрхүүгэй, Буряадай участогуудай барилгада хэрэгтэй ашаан сүм энэ хүүргэ дээгүүр зөөгдөө, зөөгдэнэшье.

БАМ-ай километр бүхэндэ хүүргэ табигдана. Зарим участогуудта нэгэ километртэ хоер-гурбаан хүүргэ табиха ушар гарадаг байха. Ния, Киренга, Кунермэ, Гоуджекит, Тыя, Холодная, Кичерэ, Янчуй, Окусикан, Муя, Ладья болон бусад хадын тэршээ дошхон гол горход, Дээдэ Ангар, Витим мүрэнүүд дээгүүр томо-томо хүүргэнүүдые богони болзорой туршада хабсаргажа, түмэр харгын барилга хурдан түргэнөөр хэхэ хэрэгтэ манай трестын хүдэлмэришэд яһала хубитаяа оруулаа.

Хүүргэ баридаг 44-дэхи, 53-дахи, 52-дохи, 97-дохи, 4-дэхи отрядуудай гэшүүд трестын коллектив дотор дэлгэрһэн мүрысөөндэ тон эдэбхитэйгээр хабаадажа, гүрэнэй даабари амжалтатайгаар бэелүүлнэ, ехэ, багашье хүүргэнүүдые саг болзортонь эрхим шанартайгаар ашаглалгада тушаажа, олоной дундаһаа шалгаржа ябаһаар.

Манай трестын захиргаан, партком, профком, комсомолой комитет социалис мүрысөөнэй үүргэ нүлөөе, ашаг үрые дээшэлүүлхэ, эрхим һайн үрэ дүн туйлаһан ажалша коллективүүдые, хүдэлмэришэдые, урмашуулха, тэдэнэй нэрые олоной дунда мэдээжэ болгохо хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулна. Түрүү отрядуудай, бригадануудай нэрэ хүндэдэ Улаан туг үргэгдэдэг, нэрэнь Хүндэлэлэй самбарта алтан үзэгөөр бэшэгдэдэг юм. Ажалай түрүүшүүлэй дүй дүршэлые олоной шадабари болгохо талаар эдэбхитэй ажал ябуулга бэелүүлэгдэнэ.

Сэбдэг хүйтэн хойто нютагта, түргэн дошхон уһа голнууд, мүрэнүүд дээгүүр богони болзорой туршада түмэр замай хүүргэнүүдые бариха гээшэ тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ. Эндэ одоол дүй дүршэл, оролдосо, шадабари хэрэгтэйл болодог шуу. Хэзээдэшье гэдэдэггүй газар, гранит шулуу үрэмдэжэ, тулгануудые табихын, түмэр бетоноор шудхахын тула мэргэжэл шадабари, эрэлхэг зориг хэрэгтэй бшуу.

Дээдэ Ангар мүрэн дээгүүр 400 метрэй хүүргэ барихань илангаяа хүндэ байгаа. Энэ мүрэнэй оёорынь гранит шулуун гэжэ һанаһамнай хэзээдэшье гэдэдэггүй газар байгаа ха юм. Харьялан урдажа байһан уһанай оёор үрэмдэхэ шэнэ технологи хүүргэ баридаг 53-дахи, 44-дэхи отрядуудай коллективүүд, амжалтатайгаар хэрэглэжэ, богони болзорой туршада хүүргэнүүдэй тулгануудые тодхожо, хабсаргаһан байна.

53-дахи отряд манай трестын эгээл түрүү коллектив мүн. Эдэнэр трест дотороо эгээл түрүүлэн бригадна подрядай гуримаар барилга хэжэ эхилээ бэлэй. Мүнөө бүхы ажалайнгаа 72 процентыень бригадна подрядай гуримаар дүүргэжэ, барилга түргэнөөр, эрхим шанартайгаар хэжэ, үнэтэй сэнтэй материал арьбалан, үйлэдбэриин ашаг үрые дээшэлүүлжэ, барилгын өөрынь үные доошолуулна.

Тус отрядай коллектив Ангоя, Янчуй, Окусикан, Муя болон бусад голнууд, Дээдэ Ангар, Витим мүрэнүүд дээгүүр гайхамшаг хүүргэнүүдые бодхоогоо. Арбаан жэлэй туршада эдэнэр дала гаран ехэ бага хүүргэнүүдые барижа, саг болзортонь ашаглалгада тушаажа, түмэр харгы түргэнөөр бариха хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаа.

Эндэ ажал хэрэгээ һайн мэдэдэг хүдэлмэришэд олон. С. Стонкус, Ю. Янаускас, С. Юдин, Ю. Неверов гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд ехэ, багашье хүүргэнүүдые саг болзортонь тушаадаг заншалтай. Жэшээлхэдэ, С. Стонкусой хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив БАМ-ай 811-дэхи километртэ БАМ-ай һүүлшын хүүргэ хабсаргажа, һараар урид ашаглалгада тушаагаа. Ю. Неверовэй бригадын гэшүүд 812-дохи, 815-дахи километрнүүдтэ хүүргэ барижа, мүн лэ болзорһоо урид ашаглалгада үгэбэ. Ажал хэрэгээ һайн мэдэдэг хүдэлмэришэд үнэн сэхээр, эдэбхи үүсхэл гарган, хүдэлһэнэйнгөө ашаар лэ даабаряа үлүүлнэ, түрүү зэргэдэ ажаллана. 53-дахи отрядай коллектив һүүлэй табан кварталай туршада СССР-эй Транспортна барилгын министерствын, профсоюзай ЦК-гай дамжуулгын Улаан туг алдангүй абажа ябана. «Таксимо—Витим—Сюльбан» гэһэн габшагай ажалай участогта хүүргэнүүдэй барилгануудые сүм дүүргэжэ, ашаглалгада тушаагаа. А. Бондариин бригадын коллектив Сюльбан тээшэ хурдан түргэнөөр түмэр харгын рельс табижа, һаадгүйгөөр урагшаа дабшана. Эндэ багаханшье һаа, 53-дахи отрядай хүдэлмэришэдэй оруулһан хубита бии гээд һанагдана.

Хүүргэ баридаг 97-дохи отрядай коллектив Витим мүрэн дээгүүр 550 метр ута хүүргэ барижа, болзорһоо жэлээр урид ашаглалгада тушаагаа бэлэй. Энэ хүүргэ дээгүүр ашаанай поезднууд, автомашинанууд Шэтын участок тээшэ шуумайлдана. Энэ отрядай коллектив Муя, Муякан, Аку, Ладья голнууд дээгүүр томо-томо хүүргэнүүдые барижа, мүн лэ саг болзортонь ашаглалгада тушааһан алдартай. Эдэнэр Витим мүрэн дээгүүр 550 метр ута түмэр харгын саг үргэлжын хүүргэ барихаар бэлэдхэлэй хүдэлмэри мүнөө хэжэ байна. Сюльбан хүрэтэр хүүргэнүүдые бариха даабаряа сүм бэелүүлээ. Отрядай бэрхэ хүдэлмэришэд Я. Роохтла, А. Поздняков болон бусадай хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд даабаряа хододоо үлүүлжэ, олоной дундаһаа шалгаржа, түрүү ажалай ульгэр жэшээ харуулна. 97-дохи отрядай коллектив байгша оной найман һарын даабариһаа гадуур 120 мянган түхэригэй барилга хэжэ, социалис мүрысөөндэ эрхимлэбэ.

Манай «Мостострой-9» трестын коллектив КПСС-эй XXVI съездын, КПСС-эй ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь бэелүүлхэ гэһэн хүсэл эрмэлзэлтэйгээр социалис мүрысөөндэ хабаадажа, муу бэшэ үрэ дүн туйлана гэжэ эдэ жэшээнүүд харуулна.

«БАМ-ай барилгые гол түлэб дүүргэжэ, Амар мүрэн тээшэ ашаанай поезднуудые ябуулха» гэһэн тогтоол КПСС-эй ЦК энэ жэлэй март һарада абаа бэлэй. Энэ тогтоолые бэелүүлхэ зорилготойгоор манай трестын хүдэлмэришэд мүрысэжэ, амжалтаяа арьбадхана.

Трестымнай хүдэлмэришэд Лена мүрэнэй эрьеһээ Шэтын областиин Большая Койра голой эрье хүрэтэр 830 километр зайда 500 ехэ, бага хүүргэ бариха гэһэн даабаряа болзорһоонь жэлээр урид дүүргэбэ. БАМ-ай 830-дахи километртэ оршоһон Большая Койра гол дээгүүр һүүлшын 500-дахи хүүргэ бариха эрхэдэ 45-дахи, 53-дахи, 52-дохи отрядуудай коллективүүд хүртөө бэлэй. Энэ хүүргэ бариха хүдэлмэри болзорһоо урид, августын 10-да ашаглалгада тушаагдажа, түмэр харгын рельс табидаг поезд һаадгүйгөөр 830-дахи километрһээ зүүлжээ түмэр харгы барижа байна.

«Мостострой-9» трестын коллектив БАМ-ай даабаряа болзорһоонь холо урид дүүргэһэндээ урма баяртайнууд. Энэ хэрэгтэ Улаан-Үдын, Воронежой хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводуудай коллективүүд ехэ үүргэ дүүргээ. Хүүргэ хабсаргаха ехэнхи материал саг болзортоо Хойто Байгал асарагдадаг бэлэй. Бидэ заводуудай коллективүүдтэй нягта барисаатайгаар ажаллаһан дээрэһээ БАМ-ай хүүргэнүүдые хабсаргаха даабаряа болзорһоонь урид дүүргэжэ, «БАМ-ай барилгые гол түлэб дүүргэхэ» гэһэн КПСС-эй XXVI съездын шиидхэбэриие бэелүүлхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсанабди гээд тэмдэглэхэ байнаб.

И. РАССКАЗОВ,
«Мостострой-9» трестые эрхилэгшэ.

ЗАВОДОЙ ЕРЭЭДҮЙ

Селенгинскын туршалгын мэргэжүүлэгдэһэн заводой байгуулагдаһаар дүрбэн жэл үнгэрбэ. Энэ шэнэ завод Селенгинск тосхондо бии болгогдожо, малай фермэ болон комплекснуудта хэрэгтэй оньһон түхеэрэлгэнүүдые бүтээн гаргаха, тэдэниие тодхохо зорилготой юм. Энэ хадаа манай эндэ иимэ түхеэрэлгэнүүдээр дуталдадаг газарта шухала хэрэгтэй байна. Иимэ завод байгуулха талаар колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө олон һанамжа, дурадхалнууд ороһон байха юм.

Тус завод хүсэндөө ороходоо ганса манай республикые иимэ түхеэрэлгээр хангаха бэшэ, харин Шэтын, Амарай областьнуудта эльгээхэ байна. Мүнөө үедэ завод гансал республика дотороо хабсаралгын хүдэлмэри хэнэ. Агропромышленностиин комплексдо ородог энэ завод хүсэндөө оротороо нилээд үды юм. Барилганшье үшөө эхилээдүй. Бирагүй, хуушан байранууд соо түбхинэнхэй. 1982—85 онуудай түсэбэй ёһоор хоёр мянган дүрбэлжэн метр талмайда механическа-хабсаралгын цех баригдажа ашаглалгада тушаагдаха ёһотой байгаа. Теэд тэрэнэй барилга хэхэ организаци олдоногүй. Энэмнай түсэбһөө гадуур хэгдэхэ барилга болоно бшуу. Тиимэһээ «Главбурятстрой» энэ табан жэлэй туршада барилга хэхээр абанагүй.

Мүнөө тус заводой барилга ажахын аргаар бодхоогдожо байнхай юм. Энэ аргаар хэгдэһэн барилгын хэр хүндэ байдагые барилгашан бүхэн һайн мэдэхэ. Иимэ барилгын материальна-техническэ хангалга муу. Барилгын машинанууд болон оньһон түхеэрэлгэнүүд дуталдадаг. Тиихэдэ барилгашад үсөөн.

Тэрэшэлэн заводто хүдэлхэ тусхай мэргэжэлтэй хүдэлмэришэд баһал дуталдадаг ааб даа. Хүүгэдэй өөрын эмхи зургаан гэжэ байхагүй. Тиимэһээ гол түлэб залуушуулые ажалда абанабди. Эдэмнай мэргэжэлгүй ха юм даа. Ушар иимэһээ залуушуулые һургаха баатай болонобди.

Саашань заводой ерээдүй тухай хэлэхэ болоо һаа, иимэ байна. «Хүдөө ажахые машина болон бусад оньһон түхеэрэлгээр хангаха, тэрэниие зүбөөр хэрэглэхэ, үйлэдбэриинь олошоруулха талаар 1983—1990 онуудта бэелүүлхэ хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолые бэелүүлэн, Минживмаш Селенгинскын энэ заводые үргэдхэхэ үйлэдбэриин программа баталһан байха юм. Тэрэнэй ёһоор байгша ондо тус завод оройдоол 0,75 миллион түхэригэй продукци гаргадаг һаа, 1991 он болотор 15,1 миллион түхэригэй продукци гаргадаг болохо байна. 1990 он болотор заводой түрүүшын ээлжээнэй комплекснууд ашаглалгада тушаагдаха юм. Тус завод һолоомо халуун ууралаар дэбтээжэ, элдэб микроэлементнүүдээр шанаржуулагдаһан тэжээл бэлдэхэ оньһон түхеэрэлгэ бүтээхэ зорилготой юм. Эдэ оньһон түхеэрэлгэнүүдые мал ажалда хэрэгтэй ... зохёодог эрд... Киевэй инсти... жэлтэд зохёо... хэлэһэнэй ёһо... рэлгэ хүдөө ... хэрэгтэй юм.

Тиихэдэ тус... үргэн хэрэглэ... гаргаха оайна... канистр, хүнэ... ха багахан т... хушагдаха те... тэ бүтээгдэхэ ... һээ эхилжэ ... мэришэдтэ гэ... лой байшан ... нууд, сад-ясли... эхилхэнь. Гадн... ажахы байгуу... дэнь һаамхай ... гахай харууһа...

Иимэл даа ... дүй. Мүнөө ... заводой колле... бигдаһан зори... лүүлхэ талаар... долго гаргажа...

А. ...
заводой ...
барил...

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

ШИИДХЭХЫ ХАҺА ОРОО

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДАЙ МЯХА, ҺҮ, ҮНДЭГЭ, НООҺО, ГҮРЭНДЭ ХУДАЛДАХА ЖЭЛЭЙ 3 КВАРТАЛАЙ ТҮСЭБЫЕ ХЭР ДҮҮРГЭЖЭ БАЙҺАН ТУХАЙ

1984 оной сентябриин 1-нэй мэдээн
(Түсэбэй дүүргэлтэ процентээр)

Районууд	Мяхан	Һүн	Үндэгэн	Ноохон
Улаан-Үдын	72	87	87	85
Баунтын	66	79	—	—
Мухар-Шэбэрэй	66	91	—	56
Прибайкалиин	64	89	—	—
Загарайн	63	70	2,6 дахин	66
Яруунын	63	88	—	37
Бэшүүрэй	59	90	—	23
Кабанскын	57	91	—	—
Хэжэнгын	57	97	—	67
Түнхэнэй	56	107	—	30
Баргажанай	55	92	—	76
Хориин	52	100,1	100,6	64
Хяагтын	52	86	—	68
Захааминай	47	91	—	67
Хурамхаанай	46	94	—	17
Зэдын	45	90	99	55
Сэлэнгын	44	81	—	52
Хойто-Байгалай	37	93	—	—
Ахын	7	82	—	76
Республика бүхыдөө	57	89	89	52

Жэлэй гурбадахи кварталай дүүрэхэ болотор һара хүрэхэгүй саг үлэбэ. Тиимэһээ республикын колхоз, совхозууд болон бусад ажахынууд мал ажалай продуктнуудые гүрэндэ худалдаха юһэн һарын түсэбые хэр дүүргэжэ байнаб гэһэн асуудал гарана.

Байгша оной сентябриин 1-нэй мэдээгээр республика дотор гүрэндэ мяха худалдаха гурбан кварталай түсэб оройдоол 57 процент дүүргэгдээд байна. Тэрэ мүртөө үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхиһөө 2 мянга үлүүтэй тонноор бага мяхан бэлэдхэлэй пунктнуудта оруулагдаа. Зэдын, Сэлэнгын, Хойто-Байгалай, Захааминай, Хурамхаанай районуудай ажахынууд мяха худалдаха юһэн һарын түсэбые һаял 37—47 процентдэ хүргэбэ. Һүүлэй 15 хоногой туршада Хурамхаанай, Сэлэнгын, Түнхэнэй районууд тус тустаа оройдоол 12-һоо 52 хүрэтэр тонно мяха тушаагаа. Иигэжэ байбал, үлэһэн саг соо тэндэхи ажахынуудай түсэбөө дүүргэхэнь тон бэрхэтэй.

Олохон ажахынууд урда мэтэ шэгнүүр багатай, туранхай мал мяханда тушаажа, гүрэндэ, мүн өөһэдтөөшье горитой хохидол ушаруулжа байһан зандаа. Жэшээнь, Баргажанай район тус бүридөө оройдоол 284 килограмм шэгнүүртэй 1000 гаран үхэр, тус тустаа миил 84 килограмм шэгнүүртэй 994 гахай, 33—34 килограмм шэгнүүртэй 3699 хонидые мяханда тушаагаа. Захааминай, Сэлэнгын, Хурамхаанай районуудһаа тус бүридөө 300 хүрэхэгүй шэгнүүртэй үхэрнүүд, Зэдын, Хяагтын районуудай ажахынуудһаа миил 27—30 килограмм шэгнүүртэй хонид мяханай комбинадта асарагдана. Үхэр бүхэниие адагынь 350 килограмм, гахай—105—110 килограмм, хонин бүхэниие ядахын сагта 38—40 килограмм шэгнүүртэйгээр, тарганаар тушаагаа һаань, хэды ехэ мяхан нэмэжэ худалдагдаха байгааб.

Тиимэһээ мүнөө гүрэндэ худалдагдаха бүхы малые бэлшээн, шахан таргалуулжа, шэгнүүр ехэтэй болгоод тушааха гээшэ гол шухала.

Энэ жэлдэ республикын ажахынууд гүрэндэ һү худалдаха түсэбөө муу бэшээр дүүргэжэ байна. Хэрбээ нёдондо энэ үедэ 97 мянган тонно һүн худалдагдаһан байбал, мүнөө 100,6 мянган тонно сагаан эдеэн бэлэдхэлэй пунктда оруулагдаад, 3 кварталай түсэб 89 процентдэ хүргэгдэбэ.

Гэхэтэй хамта энээгээр һанаагаа амарха үшөөл аргагүй. Илангаяа һүүлэй үедэ олонхи районуудта һү һаали зарим тэды доошолуулагдаа. Тэрэнһээ боложо, августын түрүүшын 15 хоногто бүхы ажахынууд 8345 тонно һү бэлэдхэлэй пунктнуудта оруулһан һаа, һүүлэй 15 хоногто тэрэнһээ аяар 1164 тонноор бага һүн тушаагдаа бшуу.

Мүнөө һаалиин малые һайн бэлшээридэ адуулхын хажуугаар, сабшаһан ногоон тэжээл, буйлуулһан һолоомо, талха таряанай зүйл элдэб корнеплодуудые хүсэд рационоор эдюулжэ эхилхэ саг ерээ. Энээнэйл ашаар һүн ехээр абтаха, худалдагдаха байна.

Колхоз, совхозууд хонидой нооһо гүрэндэ худалдаха жэлэй түсэбые һаял 52 процентдэ хүргөө гэхэ гү, али нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, 30 процентээр бага нооһон тушаагдаа. Бэшүүрэй, Хурамхаанай, Түнхэнэй, Баргажанай, Загарайн районууд нооһо бага тушаагаа.

Тюмениин областиин болон Болгариин Арадай... кын ажалшадай харилсаа холбоонь улам үргэдж... Аха дүү ороной түлөөлэгшэд совет барилгаша... шэнэ город болон предприятинуудые бодхооно.

Энэ зураг Тюмениин гэр барилгын комбинадай... секретарь Арнольд Чернявскийн болгар комм... парторганизациин секретарь Пенчо Скорчевтай байха үедэнь буулгагдаһан юм. Зүүн гарһаа—Бо...сов, Пламен Луканов, Арнольд Чернявский, Пен... Веселин Савчев.

РСФСР: автономито обл... округуудай һо...

ГАЗОПРОВОД БАРИНА

Ямало-Ненецкэ автономито округой Ямбурска хэбтэшэ—Елец гэжэ газ дамжуулха ерээдүйн сорго хоолойн түбэй участок дээрэ барилгашадай десант бууба. Тэдэнэр хээрын хотонуудые барижа эхилбэ.

Холын Хойто зүгһөө байгаалиин газ абажа, ороной түб руу дамжуулха хэрэгтэ газар дорохи сорго хоолой ехэ удха шанартай.

250 километр утатай Ямбург-Медвежье хэбтэшын участок дээрэ хэгдэхэ хүдэлмэриин хэмжээн илангаяа ехэ юм. Тэрэ мүнхын сэбдэг хүйтэн газараар үнгэрдэг. Иимэ ехээр хүрэшэһэн газар дээрэ эдэ барилгашад хүдэлжэ үзөөгүй юм. Тиимэһээ Уренгой — Помары—Ужгород гэһэн газ дамжуулха сорго хоолой таталга дээрэ олдоһон дүй дүршэлые дүүрэнээр хэрэглэхэ гэжэ шиидхэгдэнхэй. Хээрын хотонуудай ашаглалгада ороходоор бэлэн боломсоор лэ, газар малтадаг, машинанууд трасса тээшэ гараха юм.

Салехард.

РЕЙСНҮҮД ТУНДРА ОШОНО

Чукоткын «Журавушка» гэжэ ансамбльтай танилсаһан «Маяк Севера» совхозой ажалшад холын Хойто зүгэй арад үндэһэтэнэй искусствоар ехэтэ һонирхон баярлаба. Харин «Ударник» совхозой орошод эскимос «Итутахан» («Сэсэгхэн») гэжэ үхибүүдэй ансамблиие дулаахананаар угтажа абаа.

Чукоткын автономито округой эдэ болон бусадшье уран һайханай коллективүүд агитационно соёлой бригадануудай рейснүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадана, Партийна болон совет хүдэлмэрилэгшэд, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, лекторнүүд ба үйлэдбэриин түрүүшүүл илалтын 40 жэлэй ойе угтуулан, һонирхолтой хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэнэ.

Анадырь.

ГОЛ, ГОРХОНО... БЭШЭШЬЕ

Усть-Ордын Бу... тономито округто... багашье бүхы гол... бүридхэлдэ абтаб... линие хамгаалхаар... син бүлгэмэй ... «Востоксибгипрово... ститудай мэргэжэ... хаяла ерэнхэй.

Округой дэбисхэ... гарадаг хэдэн а... горхонуудай дунд... ажахын болон п... на талаар ехээр ... даг газарайнь уһа... сэ анхарал ханд... Уһа хамгаалха зо... ажалай фермэ, ... үтэгжүүлгын скл... ражнуудые зайлу... ла экологууд пр... табина. Саашадаа... ходой эрье бүхэ... һуулгаха, нуга ... һайжаруулха хүд... хэгдэхэ юм.

Усть-Ордынский.

ОЙН ФЕРМЭ... УРГАСА...

Коми-Пермяцка ... округой Велвинск... хозой хүдэлмэрил... һабариингаа ажах... сооһоо карп заг... рүүшын «ургаса» ... Тингэжэ ойн ферм... мяхан, мёд гэхэ ... дуктнуудта загаһа... Хамһабариин ажа... дэнэ; хара оро... хартаабха тариха ... шэн гектар ээзлнэ.

Округой бүхы ... зуудта хүдөө ажа... дукци үйлэдбэри... хэгдэнэ. Хэдэн а... шыхан фермэнүүд... табан жэлдэ модо... шэдые ба тэдэнэй ... хидые мяха, һүн... щоор бардамаар ... болохо юм.

(ТАСС-ай...)
Кудымкар.

РОССИН ХАРА БЭШЭ ХҮРЬҺЭТЭЙ ГАЗАРАЙ АШАГ ДЭЭШЭЛНЭ

Россин Хара бэшэ хүрьһэтэ газар СССР-эй арадай ажахыда, тэрэнэй экономическа хүсые бүридүүлгэдэ онсо һуури эзэлнэ.

«РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ зонын хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолой абтаһанһаа хойшо арбан жэл байгша ондо гүйсэбэ. Үнгэрһэн үе соо ехэ ажал хэрэгүүдэй программа бэелүүлэгдэө. Имагтал 1976—1983 онуудта тэндэхи хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ 46 миллиард түхэриг — энээнэй урдахи долоон жэлэйхиһээ 1,7 дахин ехэ, мүнгэн һомологдоһон байгаа. Эндэ байрын гэрнүүдэй, социальна-соёлой барилганууд угаа түргөөр хэгдэнэ. Парти, правительствын тогтоолоор харааалагдаһанай ёһоор, Россин Хара бэшэ хүрьһэтэ газар нютаг оронойлмнай хүдөө ажахын томохон зоно боложо байнхай. Россин Федерациин бүхы түхэлэй ажахынуудта абтадаг таряан ажалай бүхы продукциин гурбанай нэгэ шахуу хуби, мяханай 30 процентһээ дээшэнхинь, 40 процент хүрэтэр һүн болоод үндэгэн, 45 процент хартаабха, 43 процент овощ, 95 процент улһан мүнөө эндэ үйлэдбэрилэгдэнэ.

Хара бэшэ хүрьһэтэ газар тушаа КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй абаһан тогтоолой ёһоор, 1974 ондо Ленинградта ВАСХНИЛ-ай нютагай отделени нээхээр хараалагдаһан юм. Мүнөө тэрэ эрдэмэй-методическа ба залан хүтэлбэрилгын томо түб болонхой. Тэрэ угаа ехэ эрдэм-шэнжэлэлгын арга боломжотой юм. 10 комплексно ба эрдэм-шэнжэлэлгын институт (тэдэнэй бүридэлдэ 7 селекционно түбүүд бии), хүдөө ажахын талаар областной ба республиканска 24 туршалгын станци, ухаалан зохёолгын 6 бюро тэрэнэй мэдэлдэ байдаг. Хара бэшэ хүрьһэтэ газар тушаа асуудал эрхилдэг ВАСХНИЛ-ай отделениин эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаануудта 5 мянга шахуу хүдэлмэрилэгшэд, тэрэ тоодо 2200 эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд, 10 академик, 12 гэшүүн-корреспондент ажалладаг.

Хүдөө ажахы тушаа асуудал эрхилдэг эрдэмтэдтэ Хара бэшэ хүрьһэтэ газар гээшэ, уранаар хэлэхэдэ, тэдэнэй шэнжэлэлгэ-үйлэдбэриин полигон, ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхэ агропромышленна комплексые байгуулхын түлөө тэмсэлэй газар боложо үгэнэ.

Үнгэрһэн арбан жэлэй туршада эрдэмтэд юу хээб, мүнөө үедэ ямар асуудал дээрэ ажалланаб?

Отделениин эрдэм-шэнжэлэлгын зургаануудта хүдөө ажахын шэнэ сортын ургамалнууд, ашаг ехэтэй һайн үүлтэрэй адууһа малнууд бии болгогдоо, хэдэн арбаад түхэлэй машина ба технологи зохёогдоо. Область, район болон хүдөө ажахын предприяти бүхэнэй байгаалиин-экономическа тодорхой эрхэ нүхэсэлнүүдтэй зохиһдуулан, таряан ажалай болон мал ажалай талаар научна үндэһэтэй системэнүүд онсо ехэ удха шанартай байна.

Ажахын эмхидхэлэй ба тэрэниие хүтэлбэрилгын талаар эрдэм ухаанда үндэһэлһэн ашаг ехэтэй арга онолнууд, социальна хүгжэлтын асуудалнууд мүн лэ шухала удха шанартай гээшэ. Хүдөө ажахыда хамаатай экономистнууд эдэ асуудалнуудые оролдосотойгоор шиидхэнэ. Мүнөө, жэшээнь, областьнуудай ба районуудай агропромышленна нэгэдэлнүүд улам ехэ удха шанартай боложо байнхай. РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ зонын хүдөө ажахын үйлэдбэриин экономико болон эмхидхэлые шэнжэлдэг Ленинградай эрдэм-шэнжэлэлгын институдай хүдэлмэрилэгшэд тэдэнэй байгууламжые: уялга үүргые, эмхидхэлэй ба хүтэлбэрилгын арга онолнуудые зохёолгодо эдэбхитэйгээр хабаадалсаа. Хара бэшэ хүрьһэтэ газарай агропромышленна комплексын эрдэм-техникын дэбжэлтын комплексно программын проект энэл институдта зохёогдоһон юм. Тэрэ хадаа эрдэм-шэнжэлэлгын ба техникын талаар һүүлэй туйлалтануудые 1986 онһоо 2005 он хүрэтэр хүдөө ажахыда нэбтэрүүлжэ байхые хараалаа.

Хүдөө ажахын ургамалнуудай сортнууд болон гибридүүд хүдөө ажахын биологическа арга нүхэсэлэй нэгэ шухала зүйлынь болоно. Тиимэһээ отделени болон тэрэнэй харьяата эрдэм-шэнжэлэлгын эмхи зургаанууд РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ зонын газарай ба байгаалиин онсо эрхэ байдалда үлэмжэ һайнаар таараха тиимэ шэнэ сортнуудые бии болгохо хэрэгтэ ехэ анхаралаа хандуулдаг байгаа. Оронойлмнай полинууд дээрэ манай селекциин бии болгоһон 120 гаран сортын ургамалнууд таригдадаг гээшэ. Илангаяа ороохото ургамалнуудай сортнууд, жэшээнь, «восход-I» гэдэг намар таригдаха хара ороохон, «московская-38» гэдэг хабар таригдаха шэниисэ, «красноуфинский-95» гэжэ хабарай ешмээн, «руслан» гэдэг обёос ехээр дэлгэрэнхэй. Эдэ ургамалнуудай гектар бүриһөө 50—60-һаа үлүү центнер ургаса абтана. «Гатчинский» сортын хартаабха тарилгынгаа талмайн талаар орон дотор гурбадахи һуури эзэлдэг юм.

Гектарай 80 центнер хүрэтэр, мүн дээшэшье ургасатай, хэбтэсэгүй, үбшэндэ, хоротон шумуулда дабагдасагүй ороохото ургамалнуудай сортнуудые байгуулхын түлөө отделениин эрдэмтэд мүнөө ажаллажа байнхай. Хартаабха тухай хэлэхэ болоо һаа, машина түхеэрэлгээр хуряажа боломо, гектарай 500—600 центнер ургаса үгэмөөр, тиимэ түргөөр эдеэшэдэг сортнуудые бии болгохын түлөө анхарал хандуулагдана гээшэ. Олон жэлдэ таригдадаг үбһэ ногооной шэнэ сортнуудые бии болгоходоо, тэдэнэй тэжээлэй шанарые, үрэһэ, хүрэнгыень һайжаруулгада гол анхарал хандуулагдадаг юм.

Таряан ажалай талаар научна системэнүүдые нэбтэрүүлхэдээ, хүдөө ажахын ургамалнуудай промышленна элбэг — баян ургаса абадаг болохо, таряан ажалай хүдэлмэриие хубилгаха ябадалда орохо тухай хойшолуулагдашагүй шухала асуудалнуудые шиидхэлгэ онсо удха шанартайда тоологдоно. Программированна аргаар тарилга хэгдэһэн полинууд дээрэһээ, юрынхидэ орходоо, 20—30 процентээр дээшээ ургаса абтана гээд зонын хэдэн областьнуудта ба автономито республиканууд эрдэмтэдэй зохёоһон онол арганууды таряан ажалда нэбтэрүүлгын үрэ дүнгүүд харуулна. 1983 ондо зоно дотор 700 мянга гаран гектарта иимэ аргаар тарилга хэгдэһэн байгаа. 1985 ондо тиимэ аргаар 1 миллион 500 гектарта тарилга хэгдэхэ юм.

Мелиорацилга хадаа элдүүриин газарай ашаг үрые дээшэлүүлхэ түрүү аргануудай нэгэниинь болоно. 1974 ондо эндэ 7 миллион шахуу гектар шанаржуулагдаһан байгаа. Олон арбаад мелиоративна барилганууд ашаглалгада оруулагдаа, ажахынууд дотороо олон мянгаад километр зам харгынууд, уһанай хоолой соргонууд, олохон сөөрэмүүд баригдаа. Баруун-Хойто экономическа районда элдүүриин газар мелиорацилга үлэмжэ түргөөр хүгжөөгдэһэн байна. Жэшээнь, эдэ жэлнүүдтэ Ленинградай областиин Нева шадарай набтар газарай намагуудые, Карелиин хоолойн буртаг бургааһанда дарагдаһан газарнуудые, Ладожско нуур шадарай ба областиин баруун-урда хубиин торфтой газарнуудые үлэмжэ ехээр шанаржуулан ашаглаһанай эсэстэ хартаабха, үрэһэ хүрэнгэ ургуулха, һүн болон мяхан ашагтай мал ажалые, промышленна шэглэлтэй шубуун ажахые хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ томо зононууд бүридэнхэй.

Һү, мяха, үндэгэ болон мал ажалай ондоошье ашаг шэмэ үйлэдбэрилгые ходо дээшэлүүлжэ байха гээшэ Россин Хара бэшэ хүрьһэтэ газарай хүдөөгэй ажалшадай гол зорилгонуудай нэгэниинь болоно. Тиихэдээ һүн ашагта мал ажалда түрүү һуури үгтэнэ. Энээнһээ уламжалан һү ехэтэй үүлтэртэ малнуудые тусхайтаар олошоруулха хэрэгтэ эрдэмтэдэй болон селекциин албан зургаануудай гол анхарал хандуулагдана гээшэ. Һү ехэтэй үнеэдэй томо гүүртэнүүд байгуулагдаа. Зоно соогоо тэдэнэй һүн ашаг 3500—4000 килограмм, зарим бүлэгүүдтэнь 5000—6000 килограмм һүн үнеэн бүриһөө һаагдана. Зоно дотор хэдэн олон селекционно түбүүд хүдэлжэ байдаг. Тэндэхи эрдэмтэд селекциин, мэдээсэлэй албанай ба селекционно хүдэлмэриие залан хүтэлбэрилгын научна үндэһэтэй программануудые зохёогоод, үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ байдаг юм.

Орон дотор түгэлдэр хүсэтэй үйлэдбэриин бии байһан ушар, тэрэнэй хэлбэришэгүйгөөр ургалга, хүдөө ажахые оньһожоруулха ба электрижүүлхэ талаар эрдэм-техникын дэбжэлтые туйлаһан ушар, таряан ажалые химижүүлгэ, хүдөө ажахын ургамалнууд болон адууһа малай үүлтэрые һайжаруулгын амжалтанууд хадаа Россин Хара бэшэ хүрьһэтэ газарай хүдөө ажахые бүри һайнаар эрхилхэ эрхэ нүхэсэл болоно.

Иван ЛЕТУНОВ,
РСФСР-эй Хара бэшэ хүрьһэтэ зонын талаар ВАСХНИЛ-ай Отделениин Президиумэй түрүүлэгшын орлогшо, РСФСР-эй хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ.
(АПН).

...РАГШАДАЙ ЗУНАЙ АМАРАЛТЫН ДҮНГҮҮД

...РНЫН ДОХЁОЛООД БАЙХАДА...

...н нарин сэмбын комбинадай соёлой «Текстиль-...н соо пионернүүдэй болон һурагшадай зунай ...дүнгүүдые согсололгын конференци үнгэргэгдэ...союзуудай областной соведэй хүтэлбэрилэгшэд, Буряадай обкомой, республикын Гэгээрэлэй ми... түлөөлэгшэд, районуудай арадай гэгээрэлэй ...даагшад, хүмүүжүүлэгшэд болон пионервожа-...ференциин хүдэлмэридэ хабаадаа.

... профсоюзуудай ...соведэй түрүүлэг-...укаев тус конфе-... «1984 ондо элүүр ...таар дунда ба ...эргэжэлэй учи-... һурагшадай зу-...ые эмхидхэлгын ...лай» элидхэлые ... анхаралда ду-

...энгүү хаһын дүү-... горнын хонгёо ...лжо, һуралсалай ...юрэнхы эрдэмэй ...эй һургуулинуу-... шэнэлэлгын гол ... бэелүүлгын тү-...рюусалгата жэл ... һонор ухаатай, ...эй, ажалша бэр-...нэ—дүрбэн тэгшэ ... хүмүүжүүлхэ ...мунис партимнай ... хандуулдаг гэ-... Тиимэһээл һу-...политическэ мэдэ-..., юрэнхы ба ...бэлэдхэлыень на-... һайжаруулха хэ-... болон ниитын ...нуудай, ажахынуу-...рилэгшэдэй ха-...ралаа хандуулжа ...яална бшуу — ... А. Д. Чукаев ... тэмдэглээд, ...вашань үргэлжэ-...СС-эй ЦК-гай ап-...4 он) Пленумэй ... соо, комсомо-... зүгһөө хүтэлбэ-рилхэ тухай партиин ЦК-гай тогтоол соо энээн тушаа айхабтар тодоор хэлэгдэнэ.

Үнгэрһэн зунай туршада республикымнай профсоюзуудай комитедүүд, ажахынуудай, арадай гэгээрэлэй, элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудтай, ниитын эдеэ хоолой предприятинуудтай суг үхибүүдэй элүүр энхые сахилгын лагерьнуудай хүдэлмэрые нарижуулан һайжаруулха талаар бага бэшэ хүдэлмэри хээ гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ.

Байгша оной зунай амаралтын үедэ элдэб түхэлэй 530 лагерь хүдэлөө. Тэндэ 51,8 мянган үхибүүн амарха гэжэ хараалагдаһан һаа, дунда һургуулиин 53,8 мянганһаа дээшэ һурагша, мүн техническэ мэргэжэлэй училищинуудай 6,4 мянган һурагша амарһан байна. Гадна һурагшадай үйлэдбэриин 267 бригадада һургуулинуудай 166 лесничествэдэ дүн хамта 34 мянган үхибүүн хүдэлөө. Иигээд ерэхэдээ, бүхы һурагшадай 62 процентнь элдэб түхэлэй лагерьнуудта амарһан болоно.

Бүхыдөө һурагшадай үйлэдбэриин, барилга-заһабарилгын бригадануудта, һурагшадай ажалай бусадшье нэгэдэлнүүдтэ хүдөөгэй 25,5 мянганһаа дээшэ, городой 22,5 мянган үхибүүд хүдэлөө. Городой захадахи, районуудай лагерьнуудта амарһан 18 мянган һурагша, техническэ мэргэжэлэй училищинуудай 4,5 мянган һурагша хүдөө ажахыда, колхоз, совхозуудта горитой туһаламжа үзүүлээ.

Дүршэлтэй һурган хүмүүжүүлэгшэдэй хүтэлбэри доро 3306 гектар талмай дээрэ үхибүүд куузику, хартаабха, овощ ургуулаа, 131,7 мянган центнер сенаж ба силос, 146 мянган центнер үбһэ, 72,6 мянган центнер набшаһата тэжээл, витаминтай ногооной гурил бэлэдхэһэн байна. Зунай хаһада гурбан мянган һурагшадые нэгэдхэһэн мал ажалай 129 звено хүдэлөө. Бүхы дээрээ 187 мянган хурьга, 1790 тугал, 221 мянган шубуу тэдэнэр харууһалаа. Илангаяа Хориин, Бэшүүрэй, Зэдын, Загарайн районуудай һурагшадай үйлэдбэриин бригаданууд ажалдаа эрхим дүнгүүдые туйлаа.

Аха классуудай 16 мянганһаа дээшэ һурагша ажалай ба амаралтын лагерьнуудта зунайнгаа хаһые үнгэргөө. Зэдын районой ажалай ба амаралтын лагерьнуудые эндэ омогорхон дурдамаар. Тэндэхи ажалай ба амаралтын 18 лагерьта 7—9-дэхи классуудай 1230 хүүгэд хүдэлөө. 191 гектар талмайда хартаабха, 256 гектарта — куузику, 37 гектарта овощ ургуулжа, 122 мянган хонинной нооһо тэдэнэр хайшалаа бшуу. Мүн Загарайн районой Хүрбын ОПХ-гай, Баргажанай ой модоной ажахын, «Верхнеталецкий» совхозой бусадшье олон ажахын лагерьнуудта олондо туһатай ажал хүмүүжүүлгын янза бүриин хүдэлмэритэй зохилдуулагдан ябуулагдаа.

Ганса мүнөө жэлдэ ажалай ба амаралтын стационарна 400 лагерь баригдаа. Элүүр энхые сахилгын зунай сезондо хүдэлһэн 211 лагериин 124-ниинь унталгын корпусуудтай, столовонуудтай, спортивна ба нааданай талмайхануудтай байгаа. Городой захадахи лагерьнуудые зунай хаһада бэлдэлгын үедэ Улаан-Үдын прибор бүтээлгын нэгэдэлэй «Зенит» гэжэ пионерлагерьта сантехническэ түхеэрэлгэнүүд һэльбэгдэн шэнэлэгдэһэн, столово, бассейниинь заһабарилагдаһан, элдэб түхэлэй инвентарь элбэгээр асарагдаһан байха юм. Тиихэдэ гүрэнэй эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзуудай обкомой «Рассвет» гэжэ пионерлагерьта сагаалса баригдаа, бассейн ба подстанцинь заһабарилагдаа, мүн бүхы талмайнь радиотой болгогдоо гэжэ элидхэлшэ урмашан тэмдэглэбэ.

Тэрэшэлэн пионернүүдэй спортивна, городой түхэлэй лагерьнуудай материальна бааза нилээд һайжараа. Энэ талаар республикын Гэгээрэлэй министерствын «Энхэлэг», «Юность» гэжэ спортивна лагерьнуудта, Кабанскын, Сэлэнгын, Захааминай районуудай лагерьнуудта ехэ хүдэлмэри хэгдээ.

Бүхыдэнь хаража үзэбэл, элүүрые сахилгын зунай сезондо лагерьнуудые бэлдэхэ талаар бүхэсоюзна ба республиканска габшагай хоёр һарада Хориин, Бэшүүрэй, Яруунын, Зэдын районуудай арадай депутадуудай гүйсэдхэхы комитедүүд, арадай гэгээрэлэй таһагууд, авиазаводой, Тимлюйн асбоцементнэ заводой, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй нарин сэмбын комбинадай, нютагай промышленностиин ба коммунальна-ажаһуудалай предприятинуудай, бусадшье олон эмхи зургаануудай профсоюзай ба ажахын органууд ехэхэн оролдолго гаргаа.

Гэхэтэй хамта, хүүгэдэй элүүр энхые сахилгын зунай хаһые үнгэргэлгэдэ дутуу дунданууд дайралдаһаар. Һурагшадые амаруулха баазагүй профсоюзуудай областной комитедүүд, предприятинуудай, эмхи зургаануудай профсоюзай комитедүүд хүүгэдые элүүржүүлхэ талаар түсэбөө дүүргэхые оролдоногүй гэжэ нэн түрүүн тэмдэглэлтэй. Эндэ соёлой, автотранспортын, электростанцинуудай ба техническэ промышленностиин профсоюзуудай областной комитедүүдые, геологуудай, судна бүтээлгын, «Теплоприбор», «Бурятфермаш», «Электромашина» заводуудай профсоюзуудай комитедүүдые нэрлэмээр.

Тиихэдэ гүрэнэй худалдаа наймаанай ба эд хэрэглэгшэдэй кооперациин, гүрэнэй эмхи зургаануудай, хэлхээ холбооной профсоюзуудай обкомууд һурагшадые элдэб түхэлэй лагерьнуудта амаруулха түсэбөө дүүргээгүй. Пионернүүдэй ба һурагшадай зунай амаралтые эмхидхэлгые саашадань һайжаруулха тухай хүдэлмэриие саашадань бэелүүлхэ талаар республикын Хүдөө ажахын министерство, «Главбурятстрой» нэгэдэл, Соёлой министерство, «Теплоприбор», хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдые бүтээлгын, шэлэй судна бүтээлгын заводууд тон бага хүдэлмэри хээ гэжэ элидхэлшэ зааба.

Харин Хурамхаанай, Баргажанай, Прибайкалиин, Хяагтын районуудта ажалай ба амаралтын лагерьнууд мууса баригдана. Городой промышленна предприятинуудай нилээд олониинь шефтээ абаһан һургуулинуудтаа тиимэ лагерьнуудые барягүй байһаар. Хэдэн райондо (Баргажанай, Улаан-Үдын, Прибайкалиин, Хэжэнгын гэхэ мэтэшэлэн) ажалай лагерьнуудые тусхай комиссинууд шалгажа абаагүй гэжэ элирээ. Дүнгынь гэхэдэ, тэдэнэй олонхинь хэрэгтэй эд бараагаар, жэжэ хэрэгсэлнүүдээр хангагдаагүй.

Зарим районуудта базова ажахынуудай гэмээр һурагшадай ажалай, табадахи четверть туһагүй хооһоор үнгэршөө. Тодорхойлбол, Хэжэнгын районой Чисаанын, Могсохоной, Баргажанай районой Шитханай совхозууд, Мухар-Шэбэрэй районой «Искра», «Заганский» колхозууд һурагшадай үйлэдбэриин бригадануудай ажалые зүбөөр эмхидхэжэ шадаагүй. Загарайн районой ажалай ба амаралтын «Дружба» лагерь, мүн Ивалгын ОПХ-гай ажалай ба амаралтын лагерь зунай сезондо огто бэлэдхэгдээгүй байгаа.

Иимэрхүү байдалда үхибүүдые ажалда дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, Эдеэ хоолой программые бэелүүлгэдэ үргэнөөр хабаадуулха гээшэмнай тон бэрхэтэй байна бшуу.

Спортивна лагерьнуудайшье материальна баазые тиимэ һайн гэхын аргагүй. Жэшээлбэл, Максимихада оршодог спортивна лагерь ажаһуудалай юрын эд хэрэгсэлнүүдээр хүсэд хангагдаагүй зуһаба. Тиихэдэ эндэ спортивна городогой, талмайханай үгы байһан тухай хэлэһэнэйшье үлүү бэшэ аал даа? Хяагтын, Хориин, Хэжэнгын, Түнхэнэй районуудта лагерьнууд мүн лэ тиимэрхүү байдалтай.

Зунай хаһада хүсэд бэлдэгдэнгүй үлэшэһэн лагерьнуудые эндэ үшөөл нэрлэхээр. Тэрэ тоодо ЛВРЗ-гэй «Березка», ой модоной промышленностиин профсоюзай обкомой «Салют», «Бурмясопромой» «Байкал», Хүдөө ажахын министерствын «Черёмушки», Хяагтын районой «Чайка», Баунтын районой «Восход», Хориин районой «Дружба» лагерьнуудта заһабарилга муугаар хэгдэһэн, элдэб янзын инвентарь дуталдаһан байна.

Кадрнуудай асуудал тушаа элидхэлшэ онсолон тогтобо. Лагерьнуудта хүдэлхэ һурган хүмүүжүүлэгшэдэй, физкультурын, хүгжэмэй багшанарай тоо нёдондонойхидо орходоо яһала хүсэлдүүлэгдэһэн байна гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Гэхэтэй хамта, зарим һургуулинууд (14-дэхи, 1-дэхи, 5-дахи, 43-дахи дунда, хүдэлмэришэн-залуушуулай 5-дахи, 6-дахи һургуулинууд), багшанарай институт, хүгжэмэй училищи өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдые лагерьнуудта үсөөнөөр эльгээгээ.

Мүн тиихэдэ медицинын хүдэлмэрилэгшэд лагерьнуудта баһал дуталдаа. Илангаяа санаторно түхэлэй лагерьнуудта медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй хожомдожо ерэдэг байһаниинь халагламаар. Мухар-Шэбэрэй районой «Березка» лагерьта, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй «Зенидтэ», нютагай промышленностиин хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай комитедэй «Огонёгто», Хориин, Баргажанай, Түнхэнэй, Сэлэнгын районуудай ажалай ба амаралтын лагерьнуудта медицинскэ туһаламжаар хангалга мууса ябуулагдаа.

Энэ мэтээр һурагшадай зунай амаралтые эмхидхэлгэдэ ушарһан дутуу дундануудые тэмдэглээд, хүүгэдэй лагерьнуудые бэлэдхэл һайнтай хүдэлмэрилэгшэдөөр, эд бараагаар, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангалгые саашадаа һайжаруулха шухала гэжэ элидхэлшэ онсолбо. Тиин ерэхэ жэлэй элүүрые сахилгын зунай сезондо эртээнһээ бэлдэжэ эхилхыень профсоюзай комитедүүдэй, арадай гэгээрэлэй органуудай хүдэлмэрилэгшэдтэ, суглаанда хабаадаһан бусадшье харюусалгата нүхэдтэ А. Д. Чукаев захиба.

Элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ Буряадай АССР-эй гэгээрэлэй министрэй орлогшо **З. А. Пирогова**, Загарайн районой арадай депутадуудай гүйсэдхэхы комитедэй түрүүлэгшын орлогшо **Г. П. Мясников**, хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай Сэлэнгын райкомой түрүүлэгшэ **В. Б. Басанов**, республиканска санэпидстанциин ахамад врач **П. Д. Афанасьев**, ВЛКСМ-эй Улаан-Үдын райкомой секретарь **А. А. Заптуева**, Хориин дунда һургуулиин ажалай ба амаралтын лагериин начальник **В. Ж. Дондукова**, прибор бүтээлгын нэгэдэлэй профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ **В. В. Мухин** болон бусад нүхэд хабаадаа. Хүүгэдэй элүүр энхые сахилгын зунай хаһын үедэ туйлагдаһан амжалтанууд, ушарһан дутагдалнууд тухай зүйтэй һанамжанууд, ерэхэ жэлэй сезондо бэлэдхэлгээр туһатай дурадхалнууд эндэ хэлэгдээ.

Суглаанай түгэсхэлдэ һурагшадай зунай амаралтые эмхидхэлгээр лагерьнуудай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ шалгарагшадта профсоюзуудай областной соведэй, ВЛКСМ-эй Буряадай обкомой дамжуулгын Улаан тугууд, Хүндэлэлэй грамотанууд, мүнгэн шангууд барюулагдаһан байна.

Б. ДАМБАРИНЧИНОВА.

...АРНАВАЛАЙ» ШЭНЭ ДУУНУУД

...оотойшье сен-...удэрнүүд мү-...гжэм, дуунда ...а һайндэр бо-... Юуб гэхэдэ, ...ай 25 жэлэй ...дион дээрэ А. ... хүтэлбэрилдэг ...арнавал» гэжэ ...үдэрэй турша-...уулһан байна. ...страда дээрэ ...элдэ бэлиг ша-...улһан хүгжэм-...зитор А. Ба-... ажалай ехэ ...байха. Хүгжэ-... дүүргээд, орон ...жэ дуунай-ни-... «Самоцветы», ...бята» гэһэн ... бүридэлдэ ...партай. Тиигэ-... «Карнавал» ...лэг эмхидхээ. ... ороһон хүг-...ниг шадабари ...эр харагдажа, ...хүгжэмдэ ду-... мэргэжэлтэдтэ ... Илангаяа В. ...сэдхэхы бэли-...эглэлтэй. ...тивэй хүгжэм-... залуубтаршье ... тусхай мэр-...эм ябууд дүн-... арга хабатай ...ыень хүгжэмдэ ... шүүмжэлэг-...лэһэн байха. Москва, Ленинград хотонуудай залуушуулай газетэнүүдэй сэгнэһэнэй ёһоор «Карнавалай» хүгжэмшэн Валентин Ильенко рок-бүлэгэй эрхим саксафонист гүүлээ һэн. Харин Александр Барыкин эрхим арбан дуушанай тоодо оронхой.

Москва хотодо үнгэргэгдэхэ залуушуулай болон студентнэрэй Бүхэдэлхэйн XII фестивальда зорюулжа, «Эб найрамдалай хатар», «Карнавал мира» гэһэн программа һаяхана зохёогоо. Тэрээнтэйл улаан-үдынхидые танилсуулһан байна.

— Заншалта «регги» маягаа коллективнай орхижо, «электро-рок» гэһэн шэнэ маягта хабаяа туршажа үзэхэмнай, — гэжэ А. Барыкин хөөрэнэ. — Энэ маягаар олонхи политическэ дуунуудни найруулагданхай. Жэшээлхэдэ, «Чили», «Радио», «Хүбүүндээ нойрсололгын дуун» болон бусад. Эдэ хүдэлмэримни «Карнавалай» нюур, тэрэнэй репертуарай үндэһэн һуури боложо үгэнэ. Дуунуудайнгаа үгэдэ онсо анхарал хандуулдагби. Киевэй поэт П. Жакун, М. Пушкина гэгшэдэй шүлэгүүд шухала асуудалнуудые табижа, залуушуулда зорюулагдаһан байдаг,— гэжэ нэмэнэ.

Совет эстрадын онсо бэлигтэн композитор Д. Тухмановтай А. Барыкин зохёохы дүтын харилсаа холбоотой. «Минии дурасхаалай долгин дээгүүр» гэһэн мэдээжэ диск-гигант бэшүүлхэдэнь, «Дайдамни дуудана» гэһэн дуень А. Барыкин гүйсэдхэһэн байха юм.

— Давид Тухмановтай харилсаан алишье талаар намда туһатай, ехэ нүлөөшье үзүүлнэ, — гээд, А. Барыкин хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. — Мүнөөнэй эстрадада бэлэн, олоной туршада үзэһэн харгыгаар дүршэлтэйшье артистнууд ябашана. Тиимэһээ өөрынгөө маяг, «би» гээшые олохо шухала. Һаяын сагта «Мелодия» гэжэ фирмэ «Би танда зорюулан нааданаб» гэһэн миндаһыемнай буулган гараха. Тэрээндэ тон һүүлшын дуунууднай оруулагданхай, — гээд хөөрөөгөө тобшолно.

«Карнавалай» концерт эб найрамдалай түлөө хүдэлөөнэй гимн болоһон А. Пахмутовагай «Нарата дэлхэй байг, ядерна тэһэлэлгэдэ — үгы!» гэһэн уряал дуугаар дүүрэнэ. Эб найрамдалай түлөө үзэлтэй хүгжэмшэдэй тиигэжэ өөһэдынгөө дуугаа үгэһэнниинь һайшаалтай.

Н. ДАШИЕВ.

«БУРЯАД ҮНЭН»
газетэдэ бэшэгдэһэнэй һүүлээр

«ҮШӨӨЛ НОБШОРҺООР»

Арадай хиналтын Захааминай районно комитедэй түрүүлэгшэ Б. Очиров манай газетын корреспондент Ш. Бакшеев хоёр район дотор тэжээл бэлэдхэлэй хүдэлмэриин хэр зэргэ ябажа байһые шалгаад, «Үшөөл нобшорһоор» гэжэ статья бэшэһэн байна.

Газетын шүүмжэлэлээр ямар хэмжээнэй абтаһан тухай КПСС-эй Захааминай районой секретарь В. Кочелева редакцида иигэжэ харюусана:

«Үшөөл нобшорһоор» гэжэ статья районой агропромышленна нэгэдэлэй аппарат, Сакагын, Михайловкын, Цахирай, Харацайн болон бусад ажахынуудай директори болон парткомой хамтын заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ. Статья дотор хэлэгдэһэн баримтанууд бүгэдэ зүб байһан тула РАПО болон бүхы совхозууд тэжээл бэлэдхэлгэ дээрэхи дутуу дундануудаа усадхахын тула бодото хэмжээнүүдые абаа, витаминтай ногооной гурил бэлэдхэлгые түргэдхэхын тула мүн лэ хэмжээнүүд хараалагдаа.

Августын 20-ной байдалаар район дотор бүхыдөө витаминтай гурил бэлэдхэхэ түсэб 36,5 процент дүүргэгдэһэн байба.

Партиин райкомой хүдөө ажахын таһагай болон Захааминай РАПО-гой зүгһөө витаминтай ногооной гурил бэлэдхэлгын хойноһоо саг үргэлжын хиналта табигдаба.

Дэлхэй дээрэхи эгээл баян гүрэн гэжэ бэеэ тоолодог Америкын Холбоото Штадуудта найман миллион гаран ажалгүй хүнүүд бии. Тэдэнэй олонхинь хүдэлмэри олохобди гэжэ найдахаяашье болишонхой. Тиимэһээ гуйраншалха баатай болоно. Эдэ залуу хүгжэмшэд Нью-Йоркын үйлсэдэ дуу хүгжэм гүйсэдхэжэ, хоолойгоо тэжээхэ баатай болоһоор үнинэй.

ТАСС-ай фотохронико.

Э. ХОНЕККЕРОЙ ФРГ-дэ ОШОЛГО ХОЙШОЛУУЛАГДАБА

БЕРЛИН. ГДР-эй Гүрэнэй Соведэй Түрүүлэгшэ Э. Хонеккерой алдаһанай хэрэгээр ФРГ ошолго хойшолуулагдаба гэжэ ГДР-эй ФРГ-дэхи саг үргэлжын түлөөлэлгэтэ эмхиие хүтэлбэрилэгшэ, элшэн сайд Э. Мольдтын мэдүүлгэ тухай АДН агентствын Бонниһоо дамжуулга ГДР-эй хэблэлдэ толилогдобо.

...ХИЛЫН саанаһаа
ТАСС · АПН

...Н-ой АЮУЛГҮЙН СОВЕДТЭ

...ОРК. Израилиин ...н эзэмдэһэн Ли-... хүбидахи байда-...ой Аюулгүйн Со-... хэлсэжэ байһаар. ...онуудай түлөөлэг-...эглэһэнэй ёһоор, ... үлүү сагай ур-...нда эсэргүү үр-...эй дотолго хэ-...ань Аюулгүйн ...идхэбэринүүдые ...жа, оронои га-... гурбанай нэгэ ...ле булимтаран ... байгаа. 1982 оной ...һаа хойшо тэндэ ... харшалалтын за-...огдожо, нютагай ... хайра гамгүй-...алана. Уласхоо-... гол ёһонууд ... тоогдоногүй, хү-... бүдүүлигээр ...агдана. Сионист-...ваниие таһалжа, булимтаран эзэмдэгдэһэн районуудые ороной бусад хүбиһаа таһа дүүрээд, тэндэ түбхинэн һуурижахые һэдэжэ байһыень үйлэ хэрэгүүд элирхэйлэн гэршэлнэ. Араб хүн зониие хашаха харшалхадаа, Ливанай урда хүбида зурюу харша экономическа эзэрхэг түримхэй ябуулгануудые бэелүүлнэ. Израилиин засагаархид хуули бусаар, зэрлиг дошхоноор эзэрхэнэ гэжэ Буркина Фасогой, НДРИ-гэй, Никарагуагай ба бусад оронуудай делегадууд тэмдэглээ.

Эзэрхэг түримхэйшүүлые зэбсэгжүүлхэдэ, харгалзалгадаа абахадаа, тэрээнтэй хамта США Ливандахи, бүхы Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалда аюул тохёолдуулагдажа байһанай түлөө харюусалгатай гээд Аюулгүйн Соведтэ тэмдэглэгдэнэ. Тус райондо сэрэгүүдээ али болохоор үргэдхэхые оролдоходоо, Вашингтон араб арадуудта дайсан харша ябуулгануудые бэелүүлнэ, булимтархы шэнэ хэрэгүүдые үүдхэхэдэнь Тель-Авивые һайшаана гэжэ Кубаһаа ООН-ой дэргэдэ саг үргэлжэ байдаг түлөөлэгшэ Оскар Орамас Олива мэдүүлбэ.

Ливанай бэлдэһэн тогтоолой дао дээрэхи проект Аюулгүйн Соведэй гэшүүдэй дунда тараагдаа. Ливанай газар дайда дээрэ эзэрхэг түримхэйшүүлэй үүдхэжэ байһан харата ябуулгануудые дары зогсоохо, Израилиин булимтаралгын хойшолонгуудые мүрдэн шэнжэлхэ талаар ООН-ой комиссиие байгуулха, Ливанай газар дайда дээрэһээ Израилиин зэбсэгтэ хүсэнүүдые дары гаргаха эрилтэ тэрээн дотор табигдана.

...ФЖ-гэй МЭДҮҮЛГЭ

...Н. Эрдэм дэлгэ-...уласхоорондын үдэ-...бэриин 8-да тэмдэг-... байһантайнь да-...лан, Эхэнэрнүүдэй ...дын демократи-...федераци мэдүүлгэ ... бэшэггүйдэлгые ... талаарнь усадха-...хэй байһанаа тэ-...тор мэдүүлнэ. Энэ ...өө федераци нии-...хы хүсэнүүдтэй, ...-тэй нягтаар ха-... ажаллахаар бэлэн ... элирхэйлнэ.

..., бэшэжэ һураха ...номическа, поли-... ба соёлой ажабайдалда арадуудай эдэбхитэйгээр хабаадахын түлөө тэмсэлэй шухалын шухала зүйлнүүдэй нэгэниинь болоно гэжэ МДФЖ болон тэрээндэ ородог 117 национальна эмхи тоолоно гээд документ дотор хэлэгдэнэ. США болон НАТО-гай эзэрхэг түримхэй политикын олохон арадуудта үлэсхэлэн хооһон, үгытэй ядуу байдалтай, үзэг бэшэггүйдэлгэтэй тэмсэхынь тула шухала хэрэгсэлнүүдые олгодоггүйдэнь, тэрэ һанаагаа зобожо байһанаа мэдүүлээ.

Ядерна дайнай аюулые зайсуулан сарахын түлөө, буу зэбсэгүүдые хуряахын түлөө МДФЖ саашадаашье тэмсэхэ юм. Имагтал амгалан тайбан байдалда хүнүүдтэ эрдэм гэгээрэл олгожо, эрдэм, соёлые хүгжөөжэ болоно гэжэ мэдүүлгэ дотор заагдана.

ГАДААДЫН ПОЛИТИЧЕСКЭ ЗАЛАН СЭХЭ ХАРАА ШЭГЛЭЛ

ПНОМПЕНЬ. Эб найрамдал ба уласхоорондын аюулгүй байдалые бэхижүүлхэ, дайнай аюулые зайсуулан сараха, арсалдаата бүхы асуудалнуудые амгалан тайбанаар, адли тэгшэ хөөрэлдөөнүүдые хэжэ шиидхэхэ талаар шэглүүлэгдэһэн Кампучиин Арадай Республикын правительствын бэелүүлдэг гадаадын политическэ залан сэхэ хараа шэглэл дэлхэйн олон оронуудта һайшаагдана гэжэ Кампучиин СПК гэдэг информационно агентствын тайлбари соо тэмдэглэгдэнэ.

Кампучиин Арадай Республикын уласхоорондын нэрэ хүндэ урган дээшэлжэ байнхай. 35 шахуу гүрэн тэрэниие хуулитаар мэдэржэ, дипломатическа харилсаа тогтоонхой. Советскэ Союзтай, Вьетнамай ба социалис хани нэгэдэлтэ бусад оронуудтай аха дүү ёһоной хани барисаагаа, али бүхы харилсаагаа бэхижүүлхэ гээшэ республикын гадаадын политикын гол шухала зүйл болоно. Бүхы гүрэнүүдтэй ашатай туһатай харилсаа тогтоохын түлөө бидэ тэмсэнэбди.

ШЭНЖЭЛЭЛ БА ШҮҮМЖЭЛЭЛ

«БАЯН ХЭШЭГ»

БИ БАЛДАН Ябжановые үни заяанай мэдэхэб. Бидэнэр танилсаһаар аяар дүшөөд жэл боложо байна гээшэ хабди. Бидэ хоёр эгээл түрүүн уулзахаһаа хойшо хани халуун нүхэсэжэ, бэе бэеэ дагалдан, холо дүтын городуудаар һургуулида үзэн ябаха зуураа, уран зохёолтой саг үргэлжэ носолдожо ябаһан зомди.

Тиигэһээр манай харгы зам һалаатажа, бинь литературна ажал намнаба гээшэб. Харин минии нүхэр Буряадай гүрэнэй багшанарай дээдэ һургуули дүүргэһэн бэеэрээ түрэһэн нютагаа бусаа. Теэд тэрэ ганса багшынгаа ажал хараад ябаагүй. Олон ондоо мэргэжэлнүүдые туршаһан байна. Нэгэ заримандаа дуулахадашни, Ябжанов — зүжэгшэн, Ябжанов — токарь, Ябжанов — комбайнер, Ябжанов — барилгашан, Ябжанов — оршуулагша, Ябжанов — журналист гэлсүүлхэ.

Яһалал удаахан боложо **Ябжанов — уран зохёолшо** тодоржо гараа бэлэй. Энэ нүхэрэйнгөө тойруу удаан ябадалые тон зүб харгы зам байгаа гэжэ би тоолоноб. Иимэ ехэ юумэ тээһэн, ажабайдалай алишье олон һалбариин амтые мэдэһэн, халуун шулуу долёоһон ябадал манай хүдэлмэридэ угаа ехэ аша туһатай байдаг гэбэл, алдуу болохогүй.

Би Балдан Ябжановай түрүүшын рассказуудай ном тухай рецензи республиканска газетэдэ бэшэһэн байнаб, удаань тэрэнэй туужыень «Байгал» журналда шүүмжэлһэн сэгнэлтэ үгөө һэм. Харин эгээл ехэ захата бүтээлынь болохо — «Баян хэшэг» гэжэ романай Буряадай номой хэблэлээр гарахада, үнэн зүрхэнһөө баярлажа, нилээдгүй анхаралтайгаар уншабаб.

Энэ романиие бидэ — нүхэдынь үнинэй хүлеэһэн байнабди. Одоо ямаршье юумэ хэжэ байгаа юм гэжэ һанаата болохош. Мүнөө одоол Балдан Ябжановай уран бэлигэй урган хүгжэһые гэршэлһэн романиие дахин-дахин иранаб.

Б. Ябжанов литературын орёо хүндэ жанрнуудай нэгые, прозын эгээл хүшэр һалбариие шэлэжэ, мүнөө үе сагай ажабайдалые домоглон бэшэхые оролдоо. Теэд мүнөө үе саг тухай роман бэшэлгэмнай, хэнэйшье мэдэһээр, хэтэрмэ хүндэ хэрэг мүн. Урдажа, бурьялжа, бусалжа байһан ажабайдалые байра түхэл соонь бажуун домоглохо гээшэмнай тиимэшье бэлэн бэшэ. Халтад гээл һаа, халуу шатаһан бурма соонь гар, хүлөө дүргэжэ болохош. Гэбэшье мүнөөнэй ажабайдалые мүнхэлэн бэшэхэ гээшэ совет уран зохёолшодой одо мүшэтэ зорилго ха юм даа.

Тус зорилгые түгэс бэелүүлхын тулада манай Буряад оронои уран зохёолшод һүүлэй жэлнүүдтэ горитойхон оролдолго гаргаа: нилээдгүй олоншье, нимгэн, зузааншье, нэрэтэй солотойшье болоһон номуудые хэблүүлһэн байха юм. Түрэл республикымнай нютаг бүхэнэй, мүн хүршэ Шэтын ба Эрхүүгэй областьнуудта оршодог Агын болон Усть-Ордагай ажалша зоной ажабайдал тухай оло дахин бэшэгдээ. Зүгөөр одоол һая Түнхэнэй нютагай түүхэ домогто дайда, үльгэрэй һайхан байгаали, уула хадата газарай зон тухай томо зохёолнууд найруулагдажа эхилбэ. Тэдэнэй нэгэн — Б. Ябжановай «Баян хэшэг» гэжэ роман. Энэ номые уншахадаш, Түнхэн нютагаар айлшалһан, «сагаан мүнгэн малгайтай Саяан уулын оройдо» гараһандал, эм домто аршаангуудһаань хүртэһэндэл адляар үзэгдэхэ юм. Тиихэдэ тэндэ ажаһуудаг хонгоодор угай улад зоной хурдан голой эрьедэ нютагжан түбхинэһэн, колхоз-хамтаралнуудые байгуулан һууриҗаһан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайнай үедэ габьяа ехэтэйгээр ажаллаһан алдар суунь һайхан. Харин тэдэнэй үрэ бэе, аша гушанарай мүнөө үе сагайнь ажабайдал юунһээшье үлүү һайхан гэбэл, зүйтэй байхань дамжаггүй. Һээрээшье, мүнөөнэй түнхэнэйхидэй дундаһаа ажалша, малша, таряаша хүнүүдынь ажалай үндэр габьяа туйлана гэжэ дуулдажал байдаг юм. Жэшээлхэдэ, эртэ урда сагһаа хойшо эхэнэр хүнэй хэхэ юумэн гэжэ тоологдоһон һаалишанай ажалда комсомолец хүбүүн ороо, үбһэ ногооной ургадаггүй газарые үтэгжүүлжэ, олон мянган бухалые луговод үбгэн абаба, дунда һургуулида литературна кружогые эмхидхэһэн түрэлхи хэлэнэй багша оролдосотойгоор ажаллана, Улаан-Үдын театрай сценые суурятуулһан уран бэлигтэнэй шадабари харагдаа гэһэн һураг суунууд дуулдадаг юм.

Б. Ябжановай роман соо тиимэ зон тухай домоглогдонхой, тэдэнтэй номой хуудаһан дээрэ уулзахадаа, урданаингаа танил тала нүхэдтэй дахинаа золгоһон шэнги бологдоно. Аха, заха үбгэд хүгшэдһөө, нютагтань хэлсэгдэгэй еһоор, таабаи, төөдэинэрһөө эхилээл, Данзан таабаи, Долгор төөдэи, Лүдэб үбгэжөөл гээд, дунда зэргын наһанай ахаи абгаинар: Дулма Максаровна, Сэпэлмаа, Буда Сундуевич, Арсалан Ламаевич, Ардан Иринчинович болон бусад тоологдохо. Тиигээд һаяхан хореод наһа хүрэжэ ябаһан дүүнэр хадаа Жаргал, Нина гэгшэд болоно. Эдэнэр ажал хүдэлмэридөө илгарна. Колхозой олон һалбарита ажахы бүхэнэй түлөөлэгшэнэр роман соо бии: малшад, таряашад, механизаторнууд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, партиина ажал ябуулагшад, колхозой правлениин хүтэлбэрилэгшэд, дунда һургуулиин багшанар... Тиихэдэ номой геройнууд — гол утаһыень бариһаншье, халта үзэгдэһэншье зониие дууһыень тоолон дурдаха болоо һаа, зүгөөргүй олон. Гэхэ зуура тэдэнэйнь «олондоо найража», боро юрьеэнэй зон болоогүй байһаниинь һайн.

Хүн бүхэниинь бэе бэеһээ илгаатай, бэе бэеһээн юугээршьеб ондоонууд, туд тудтаа өөһэдынгөө нюур шарайтай, абари зантай, хүсэл зорилготой боложо тодорно. Энэмнай психологизм — хүнэй сэдьхэлэй досоохиие нягта наринаар зураглан бэшэлгын эрхим жэшээ болоно. Энэ хэлэгдэһые гэршэлхэ гэбэл, номой хуудаһан бүхэндэ тооной жэшээнүүд олдохо юм бээ, зүгөөр би нэгэ бүлэг тухайда ярилдаа дэлгэхэ хүсэлтэйб.

15-дахи бүлэгые абая. Үйлэнь залуу айлайда болоно. Хабаадаха нюурнуудынь: Буда—гэрэй эзэн, Ирма—тэрэнэй һамган, Баяр—тэдэнэй хүбүүхэн, Долгор төөдэй—хүгшэн эхэнь. Эдэл дүрбэн лэ даа. Энэ гэр бүлэдэ ехэ түбэгтэй үе саг тохёолдоо. Юундэб гэхэдэ, гэрэй эзэн өөрынгөө һамганда урбаад байна. Бишыхан хүбүүнэйнь, һамганайнь хажууда Долгор хүгшэн гам хайрагүйхэнөөр тэрэниие зэмэлжэрхинэ. Удхыень богонихоноор хөөрэхэдэ, иимэ. Харин тэрэниие уншабал, ехэл һонирхолтой байха. Би юун гэхэеэ һанаабиб гэхэдэ, иимэ хүсэтэйгөөр бэшэгдэһэн үзэгдэл манай буряад литературада байгаагүй гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Романай геройнуудай хэжэ, ябуулжа байһан үйлэ хэрэгтэ үнэншэмөөр байна. Тэдэнь барандаа ажабайдалай охин сооһоо амидыгаар абтанхай гэжэ һанагдана. Жэшээлхэдэ, түрүүлэгшэ Ардан Цыреновые прототиптай гэжэ һанахаар. Тиимэ байбал, бүришье һайн гээшэ ааб даа. Эндэ Түнхэнэй газетын литературна нэгэдэлэй гэшүүн байһан Л. Тапхаев, В. Тулаев ба бусадтайшье уулзагдана гээшэ гү гэжэ сэдьхэгдэнэ.

Хэлэнэйнгээ талаар роман баян. Нютаг хэлэнэй үгэнүүдэй дээжэнүүд таатайгаар оруулагданхай, арадай аман үгын баялигууд шадамараар хэрэглэгдэһэн байна.

«Мундаргын үоэр талаһаа ара хойшо зорипон Шумаагай гол замдаа олон-олон горходые өөртөө шэнгээ шэнгээнээр, хүүюур урасхалтай хадын мүрэн болоод, шэхэ дүлиирмэ шууяатайгаар, һүрөөтэйгөөр дэбхэрэлдэнэ. Үндэр ехэ байсапаа дэбхэржэ буухан хүүюурэй хажууда дүтэлхын аргагүй: асари үндэр хабсагаи дээрэһээ унаһан уһаниинь тооһо манаар сэсэржэ, хүйтөөр һэлдилжэ байба. Хоер эрьепээнь эхилээд, үндэр халзан хадануудай ташалангуудые хүбөөлжэ хүхэрүүлпэн хуша, хасуури, шэнэпэдһээ захалаад, эм домой зүйлдэ орохо балга, сорго, гандагаари, сагаан дали, арса, алтан гадаһан гэхэ мэтэ шэдитэ ургамалнууд бүрхөөнэ...» Илангаяа нютагай байгаалиин солые дуудаһан иимэрхүү зураглалнууд олон ушарна.

Авторай бэшэһэн түрүүшын роман хадаа баһа дутагдалнуудтай байһаниинь гайхалтүй. Тэдэнь тиимэшье олон бэшэ, жэжэ-божо шанартай, зарим тэдыень тоолон дурдан хэлэе. Роман соо звеньевой тухай туусалдаанууд хааяа ушарна, энэ асуудалые зүбшэһэнэй олигтой юм гү, али үгы гү, бодожо үзэхэ хэрэгтэй. «Нимгэн газараараа дэлээ һүрэн алдаба»,— гээд, зарим хүнүүдэй уурлаһан тухай бэшэгдэнэ. Тиигэжэ дан оло дахин дабтагдахадаа хашартаи болошоно. (97, 130, 160 болон бэшэшье нюурнуудта). «Нэгэ шэшэнгир үнеэн бүхы хорёое будаха» гэһэн мэдүүлэл олон газарта дайралдахадаа, таагүй шэнги.

Олон хүнэй нюдэн дабхаряатайгаар зураглагдана.

162-дохи нюурта үертэ ороһон үбһэ ногооe сабшаха тухай хөөрэлдөөн болоно. Үертэ ороһон газар дайдаһаа үхэр малай эдихэ юумэн гарадаг гэжэ дуулаагүйб. Урын (уһанда ороһон газарые тиигэжэ нэрлэдэг юм) газарта мал адуулжашье болодоггүй юм гэжэ хэлсэдэг шуу. Юундэб гэхэдэ, үбшэн хабшан таража болохо гэжэ урданай малша буряадууд һэргылдэг байгаа.

Тон һүүлэй ажаглалта хадаа номой нэрэ тушаа. Юрэдөө, бэшэһэн зохёолдоо нэрэ ололгон бэрхэшээлтэйл хэрэг юм. «Баян гол», «Баян нуга», «Баян зүрхэн» гэһэн нэрэ гаршагууд һанаанда ороно. Үшөө тэдээн дээрэ «Баян хэшэг» нэмэхэдэ, ямар гээшэб?

Цыден-Жап ЖИМБИЕВ,
Буряадай АССР-эй арадай уран зохёолшо.

ТОЛИ

Владимир ПЕТОНОВ

ГУРГАЛДАЙ

«Гургалдай Сибирьтэ байдаггүй» — гэжэ нэгэ зарнманай мэдээрхэхэдэ, зунай ой соо ошожо шагнагты гэхэ дуран хүрэдэг.

Гургалдай, гургалдай, алтан гургалдай,
гургажа гургажа гуниг мэдүүлээ.
Бүшэмэгхэн модоной орой дээрэhээ
түгшэмхэн аялгаа адхан жэргэлэй.

Буряадай дайдада алтан гургалдай
уряалтай ерэжэ, дорюун зэдэлээ.
Хабарай уларил намжар боложо,
халюуран hалбаран дайда сэсэглээ.

Хонгёохон сарюухан долгёон зугаагаа
солгёохон татажа дэлхэй hэреэнэш.
Жэнхэни аялгаа согтой дууряажа,
энхэрмэ hайханаар сэдьхэл эзэлнэш.

Дэлхэйгээр сэнгэжэ ороноо мартаашад
дүлиржэ—дүеэржэ байханьмагадгүй.
Түрэлхэн нютагай дууша шубуухай
тоошоожо, hоноржон шагнан, анжарыт.

Хабарынь дахинаа ерээд гургалдай
хөөршөөмэ ирагуу дуугаа татана.
Нютагай омогы мартан ябаашад
нааршаажа, толгойгоо үргэн, анхарна.

ХҮН. КОЛЛЕКТИВ. ХҮМҮҮЖҮҮЛГЭ

ЗОРИГЖОЛ

Жараад оной hүүл багаар Буряадай мэдээжэ поэт Николай Дамдинов «Шэнэ газар» гэжэ поэмэ бэшээд, тэрэнээ хүдөөгэй ажалшадта нэрьемэ альга ташалган доро уншагша бэлэй. Зүгөөр уншахынгаа урдахана иимэрхүү удхатай богонихон үгэ уридшалан хэлэдэгынь мүнөө болотор мартагшагүйб:

— Баргажанай буряадууд үшөө аха дүүнэр Кюхельбекертэнэй нүлөөн доро, тэдэнэй арюун дэмбэрэлтэ заабаряар алтан шаргал шэниисэ ара майлаараа долгисуулжа hураhан байха. Минии түрэhэн бишыхан Угнаасай нютагhаа дайнай hүүлэй жэлнүүдтэ үндэр баян ургаса хуряажа, хоёр Социалис Ажалай Герой шалгаржа гараhан түүхэтэй. Тэдэ хэд бэ гэбэл, Шоймпол Аханаевич Бадмаев, Цырен Бадмаевич Юндунов...

* * *

Энэ хүниие би үдэр бүри шахуу харадагби. Бишыхан ашаяа тэбэринхэй өөрынгөө байдаг табан дабхар гэрэй игаабарида түбхинөөд, ямаршьеб дуу хамар дороо гүнгинэн, бишыхан модон hандалиингаа хахинтар найгажа hууха. Урдань танилсахашьегүй hаа, буряад ёhоор мэндэеэ мэдэлсээд үнгэрдэг бэлэйб. Hүүлэй үедэ хажуудань зэргэлэн hуугаад, хөөрэлдэдэг болообди. Тэрэ морхогоршог хамартай, томо аад, шүрбэhэлиг бэетэй, эрээг таряаг улайhан нюуртай, абарга шэнги хүндэ гартай, уйтаншье hаа, номгон хүрин хурса нюдэтэй хүн юм.

Ямаршьеб даа юумэнhээ эхиеэ абажа, нэгэтэ дайнай аюул тээшэ хөөрэлдөөнэймнай hабагша хадуурба.

— Дүшэн хоёр оной хабарые би мартагшагүйб. Тиихэдэ оройдоол хорин гурбатай ябааб,—гэжэ хажуудам hуугша нүхэрни эхилбэ. — Манай 140-дэхи стрелково полк Ленинградhаа урагша, Тихвин шадархи намаглиг хооhон тала дайдада немецүүдтэй тулалдажа ябаа. Хүндэл hэн даа! Саанань орожо хорохо сагдуул бургааhан хомор, окоп малтаха гэхэдэш, оёоргүй уhан...

...Унтажа байhан ашаая коляска дээрэ үнэтэй, сэнтэй ашаан мэтээр табяад, хатуу сигаретэ хармаанhаа гаргажа, сэнхир утаа манаруулна. Тиихэдэнь аяар тэрэ дүшөөд жэлэй саана, хорин гурбан хонгор наhандаа энэ хүн ямаршуу байгаа хаб гэжэ шэбшээд үзэбэб. Нара hалхинда хүрилhэн, пилотко малгай дорохи үhээ богонёор хиргуулhан, кирзовэ сабхитай, бэлхүүhэсээ норошоhон үмдэтэй, зүгөөр хурсашье, хёрхошье харасатай, адхан бажуужа абаа hаа, алдахагүй шүрбэhэлиг гартай ёhотой сэрэгшэ хүбүүн ябаhаниинь дамжаггүй ааб даа. Юрыншье сэрэгшэ бэшэ, харин гвардиин сержант Цырен Бадмаевич Юндунов, аяар холын Буряад ороной Хурамхаан нютагай хүбүүн...

— Нэгэл тулалдаа огто мартагшагүйб, — гэжэ тэрэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. — Хоёрдохи номерни — Новосибирскын хүбүүн Иван Закурдаев шархаташаба. Юуб гэхэдэ, дайсад манай хороhон газарые тодорхойлходоо, миномедоор сэб сэхэ буудажа эхилээ бшуу. Рашид Ахунзянов гэжэ нэрэтэй Казаниин татар сэрэгшэн hомо зөөгшэ байhан, мүн лэ хүлөө хүндөөр шархатажа, мүлхихэшье хабагүй болобо. Эгээл энэ үедэ пулемедоо замхаагаад, тэдэндээ туhалха hанаатай Даб гэхын тэндэ, немецүүд муухайгаар хашхаралдан, добтолгодо оробо ха юм. Яахабши, өөрөө hомоёо асаржа, пулемедойнгоо харасада нэнгэбэб. Hанаандаа: «Ерэгты наашаа, дүтэлэгты, туулган хэшэг хүртэхэт даа!» — гэжэ шэбшэхэ хүм. Таби-жара метр ойро болгоод лэ гашеткэеэ даралжал мэдэбэб. Hайрхалтагүй хэлэхэ болоо hаа, хурса хажуураар хяргуулhан үбhэн шэнгеэр фашистнууд дабхасалдан унаа hэн даа. Хоёр дахин хажуудаханаа гранатанууд тэhэрээ, мүнөөшье хүрэтэр үрөөhэн шэхэмни муу дууладаг юм. Тэрэл тулалдаанда түйлажа гараhанайм түлөө намда Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай хоёрдохи шатын орден хайра барюулагдаа бэлэй.

...Баргажанай районой Гааргын Кировэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшын орлогшоор хүдэлжэ байhан Цырен Юндунов Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайнай эхилhээр гурба hара болоходо военкомадhаа повесткэ абаа hэн. Тиигэжэл 1942 оной февраль соо армиин генерал Мерецковой командалдаг Волховско фронтын сэрэгүүдэй зэргэдэ жагсажа, Тихвин шадарай намаг соо хабаржаа ха юм.

Ай даа, удаан дайлалдаха аза талаангүй байшоо бэшэ гү?! Апрелиин хори гаранаар бүhэлэгдэн хүреэлэгдэhэн Ленинэй хотые урдаhаань хамхалха hанаатай дабшаhан немец сэрэгүүдтэй тулалдаанай үедэ Цырен Юндунов хүндөөр шархатаба. Дайсадай хүндэ пулемедой нэгэ hомон зүүн гарайнь үе бутара сохёо, нүгөө hомониинь «Ура!» хашхараад, урагшаа дабшаhан буряад хүбүүнэй ара нюрганда тудажа, тэндээ тогтошоо. Ногооржо байhан номин хүхэ дэлхэй сэнхир тэнгэри хоёр агшам зуура ниилэhэндэл боложо, айхабтар түргэн мушхаран эрьелдээд, гэнтэ харлажа, шабартай намаг руу өөрөө шалд гэжэ унашоо hэн. Мэдээ ороходоо Цырен Юндунов саhан сагаан палата соо хэбтэжэ байгаа бшуу. Эрьелдэхэ гэхэдэ, энэ гэхэ тэнхээн үгы. Илдамханаар энеэбхилhэн сестра басаганhаа:

— Би хаанабиб? — гэжэ асуухадань.

— Череповец хотын сэрэгэй госпитальдо хэбтэнэт, — гээ бэлэй.

Нэгэтэ сэрэгэй-врачебно комисси ерэхэдээ, тэрэнэй үбшэнэй түүхэтэй танилсаад:

— Сэрэгшэ Юндунов, та нютагаа бусаха болобот, — гэжэ ойлгуулаа hэн. Елэн хара үhэтэй, уршалаатанги сохотой, маряалиг бүдүүн доктор эхэнэр хайрлангяар Цырен руу хараад:

— Хоёрдохи группын инвалид гээшэт,— гэжэ элдэб олон саарhан дээрэ гараа табяад, залуу хүбүүнэй hалганаhан гарнуудта барюулха зуураа: — Ойро hаяар ажал хэжэ шадахаяа болибот. Пенси үгэхэ байха. Бэеэ ехэл дүмэжэл ябагты,—гэжэ захяа hэн.

Вагоной дэншээ полк дээрэ жэбхүүнээ дороо дэбдеэд хэбтэхэдээ, Цырен Юндунов олохон лэ юумэ толгой соогоо бодоо, шэбшээ бэлэй: «Иигээдшье дайн намда дүүрэбэ гэлэй. Теэд оройдоо хорин гурбатай аад, юу хэхэ, яаха хүнбиб. Гэртээ ошожо, түрэлхидтөө ашаан боложо хэбтэхэ хүн гүб? Угайдхадаа тулгуургүйгөөр ябажа шададаг hаа...»

Үнэхөөрөөшье, түрэл нютагаа бусаад, Цырен бүхэли жэл шахуу юушье хэбэгүй. Игаабари дулаан үдэрэй болоходо, газаашаа гараад, зүнтэглэhэн үбгэн шэнги үхибүүдэй наадахые хаража hуухаш. Нойтон газарые зүүн шэнги хурга үзүүрээрээ сүмэлэн гараhан түрүүшын бутуула ногооной бултайхада баярлахаш. Харин хажуугааршни хазаарта мори унаhан, ханхинаса дуу татаhан үшөө хүдэржөөгүй эдиршүүлэй табжаганса гүйлгэлдөөд гарахада: «hаял би өөрөөшье иимэл ябаа hэм»,— гэжэ hанаад халаглахаш. Номшье уншахада залхуутай болошохо. Айлаар зайха гэхэдээ, шадал тулюур. Нэгэтэ хүршындөө ороод hуужа, hониноо хөөрэлдэжэ байтараа, стол дээрэнь хэбтэhэн «Булад яажа хатуужааб» гэhэн Николай Островскиин роман обёоржорхибо. Цыренэй зүрхэниинь гэнтэ түргэ түргэн сохилшобо. Үшөө дайнай урда тээ армида алба хэжэ байхадань, ротын политрук Ковальчук энэл номые дурдадаг: «Хэрбээ айхабтар хүндэ сагай болоо hаа, Павел Корчагинhаа жэшээ абаарайгты, нугаршагүй зоригтой, мүхэшэгүй сэдьхэлтэй, мүнөөл үеын хүн байhан юм», — гэжэ нэгэтэ бэшэ захигша hэмнай. Цырен Юндунов хүршэнэрэйнгөө тэрэ номые эрижэ, гэртээ абаашаад, хэдэн хоног газаа гарангүй уншаба. Баhал нилээн удаан бодолгото болоо даа: «Үгы, Павел Корчагин намhаа hураггүй хүндөөр шархатаашье hаа, гэдэргээ сухаряагүй. Би юугээрээ дутаабиб? Хоёр хүл дээрээ hалирна ха юмбиб. Юунэйхиие гэжэ уушхаржа, уйдажа, гай боложо, гансаардажа ябана гээшэбиб? Үглөөдэр түрүүлэгшэдээ ошожо, ажал эрихэм», — гэжэ эрид шиидэбэ.

Зүгөөр үглөө үглөөгүүрнь колхозой правлени арай шамай хүрэжэ ерэхэдэнь, түрүүлэгшэ тоожо үгэбэгүй:

— Цырен, үшөөл нэгэ бага заhарыш даа. hайн дайлалдажа ерээш, ойлгонобди. Харин хабар тээшэ шамдаа таараха тушаал олохоб, — гээд, мүрынь ташаба.

Харин хабарынь түрүүлэгшэ тэрэниие өөрөө дуудуулжа асарба:

— Мүнөөдэрhөө ши тарян ажалай бригадир болобош. Хүдэлхэ хүншье үгы. Дайншье дүүрэхэеэ байнагүй. Мүнөө hамгадаар, хуулиин наhа хүсөөгүй үхибүүдээр лэ тэмсэжэ гараха ёhотойш, — гэжэ наhажаал түрүүлэгшэ сэхэ урдаhаань хараад миhэдшье гэнгүй захирба.

Хойто үглөөниинь Цырен Юндунов дайнай талмайhаа абажа ерэhэн полевой сүүмхэеэ үргэлөөд, дохолод-дохолод гэhээр, тосхонhоо холо бэшэхэнэ оршодог полевой стан ошожо, тэндээ байрлаа hэн. Хэдэн хоноод байхада, үнэхөөрөөшье үбшэнөө мартаhандал болобо. Сержант ябаhан хүн командалжа, зонхилжо ядахань hэн гү... hамгадаар

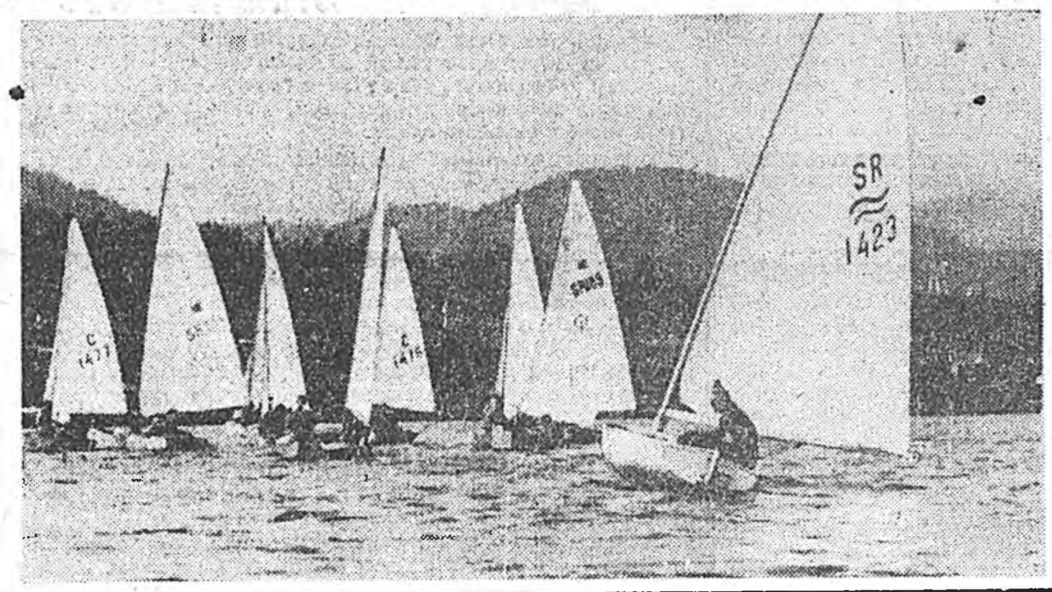

Далияа хумин элиhэн
Далайн hэбшээн
намдуухан,
Далбага-сээжэеэ сэлиhэн
Яхтанууд
тамараа шамдуухан...
Сэнхир тэнгэриин хүбөө
Шэлдэл дээрэм тодол —
Шэнэлсэнтэеэ мүнөө
Сэнгэhэйб гэхээр одоол!
Алтан хашарhаар
сасаран,
Аалин долгид гулгана.
Яаралгүйхэн матаран,
Яхтым үбсүү тулгана.
Мүнхэ ногоон эрьеhээ
Энхэ амин үлеэнэ.
Эгээл тэндэ эрьехым
Инаг гансам хүлеэнэ.

В. ПЛУТТЫН фото-этюд.

ШАТАР

ХЭНИИНЬ ИЛАГША ААБ?

Манай ороной ба дэлхэйн бүхы шатарта дуратайшуул Анатолий Карпов Гарри Каспаров хоёрой уулзалгые хүлеэжэ яданхай. Шатараар дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө энэ мүрысөөн сентябриин 10-да Москвада эхилхэнь.

Анатолий Карпов 1975 онhоо гурба дахин дэлхэйн чемпион, мүнөө 33 наhатай, нааданай нюусые жэншэдгүй ойлгоhон, тон ехэ бэлигтэй шатаршан. Байгаалиhаа үгтэhэн бэлигээ үдэр бүхэндэ шахуу мүлижэ, улам бүри бэрхэ болодог шэнжэтэй. А. Карпов жэл бүхэндэ 5—6 ехэнүүд мүрысөөндэ хабаададаг юм. Тэрэнэй хэлэhээр, урдын чемпионууд дэлхэйн үндэр нэрэ солодо хүртэхэдээ, мүрысөөнүүдтэ наадахаяа болишодог байhан. «Юундэб гэхэдэ «шүүгдээб» гэжэ хэлэхээ айдаг байгаа бшуу»,— гэжэ А. Карпов тайлбарилна. Тиигээдшье, чемпионой ямар нэгэн турнирта илалта түйлажа шадаагүй hаань, хэблэл, журналистнууд хоротойхоноор шүүмжэлхэ, бэшэхэ аргаяа олодог ха юм даа.

«Зүгөөр ходо турнир, наадан бүхэндэ шүүжэ байха гэжэ яахабши. Тиимэ юумэн байдаггүй ха юм»,— гээд А. Карпов хэлэhэн байдаг. Тэрэ өөрынгөө хэлэhэн үгэhөө хазагайрдаггүй гэжэ мэдэнэбди. Үнэхөөрөөл жэл соо дэлхэйн бэрхэ бэрхэ шатаршадай хабаадалгатай мүрысөөндэ наадахадаа, ехэнхидээл нэгэдэхи, үсөөн дахин хоёрдохи hууринуудта гарадаг байха юм.

— Би мүрысөөнүүдые шухала гү, али шухала бэшэ гэжэ илгадаггүйб, тиимэhээ наадан бүхэндэ дээгүүр hуури эзэлхэеэ хүсэдэгби,— гэжэ А. Карпов тэмдэглээ hэн.

Мүнөө байhан дэлхэйн чемпион А. Карповай наадан шатарта дуратайшуулые ехэл hонирхуулдаг гээшэ. Наадынгаа түхэл маягаар тэрэ Кубын агууехэ шатаршан Капабланкада адлирхуу. Хосе Рауль Капабланка 1921 онhоо 1927 он хүрэтэр дэлхэйн чемпион байhан.

А. Карпов орёо ябадалнуудые Михаил Таль шэнгеэр хэхэ гэжэ оролдодоггүй, харин тодоор, тобшоор наададаг заншалтай. Тэрэнэй шатарай хюлгэ дээрэ хэhэн ябадал эли шэнги аад, тон гүнзэгы, холые хараhан бодолтой байдаг. Мүнөө үедэ дэлхэйн чемпион А. Карпов шатар нааданай бүхы шатануудта — эхиндэнь, дундань, түгэсхэлдэнь адли тэгшэ абарга хүсэтэйгөөр наададаг гээшэ. Юрэдөөл, энэ шатаршантай тэмсэжэ, илажа гараха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ ааб даа.

1981 ондо Италиин Мерано городто А. Карпов В. Корчнойе 6:2 тоотойгоор шүүжэ, гурбадахияа шатараар дэлхэйн чемпион болоходонь, журналистнууд тэрээнhээ асуугаа hэн:

— Гурбан жэл болоходо, танай урда хэн hууха гээшэб, хэнтэй наадаха дуратайбта?

— Мэнэл hая дэлхэйн түрүү hууриин түлөө уулзалгын дүүрээд байхада, тон баяртай байнаб. Ерээдүй тухай бодохо мүнөө үедэ хүсэлгүйб. Минии hанахада, гал дүлэн шэнги хатуу шанга шэлэлгын мүрысөөнүүдтэ илажа гараhан ямаршье шатаршантай наадахада, hонин байха,— гэжэ А. Карпов харюусаа бэлэй.

Дэлхэйн чемпион А. Карпов энээнhээ урда залуушуулай дунда дэлхэйн, Советскэ Союзай, Европын, Олимпиадануудай чемпион болоhон, 7 дахин «Оскар» гэжэ шагналда хүртэhэн байха юм.

Шэлэлгын тэмсэлэй дүлэн соогуур бэлиг шадабарияа харуулжа, онсо шалгаржа гараhан 21 наhатай совет шатаршан Гарри Каспаров дэлхэйн чемпион Анатолий Карповтай уулзаха үндэр эрхэдэ хүртэбэ.

Г. Каспаров мүнөө үедэ дэлхэй дээрэ тон суутай шатаршан, наhаараашье эгээн залуу гроссмейстер болоно. Тэрэнэй наадан орёо хурса, түргэн. Хюлгэ дээрэхи ябадал бүхэниинь наадажа hууhан хүнэй сэдьхэл бодолые хүлгөөдэг юм. Энэ шатаршан зориг ехэтэй, юунhээшье айдаггүй, бэеэ найданги байдаг.

— Би А. Карповhаа психологическа талаараа булюуб гэжэ hананаб. Юуб гэхэдэ, хүнүүдэй хэлсэдэгэй ёhоор, түрүүшынхиеэ нэрэ зэргэдэ хүртэhэнhөө нэрэ солоёо батадхаха гээшэ хүндэ хүшэр ха юм. Дэлхэйн чемпион хоёр талын уулзалгануудта намhаа оло дахин наадаhан, нааданайнь маяг сэбэр, тодо, холуур бодолтой, гүнзэгы удхатай. Зүгөөр шатарай элдэб байдалда, хюлгэ дээрэ ухаагаа хурдан түргөөр гүйлгэхэ хэрэгтэ, орёо ябадалнууд соо би гээгдэхэгүйб,— гэжэ Г. Каспаров тэмдэглээ hэн. Үнэхөөрөөшье, Каспаровай шатарта бодомжолхо арга боломжонуудые зарим спортивна мэргэжэлтэд компьютернэ түхеэрэлгэтэй жэшэдэг байха юм.

Г. Каспаров залуу байбашье, СССР-эй болон уласхоорондын томо мүрысөөнүүдтэ дээгүүр hуури эзэлhэн, хюлгэ дээрэ hонирхолтой, гүнзэгы шэнжэлгэ хэдэг шатаршан болоно. Тэрэ илангаяа сагаан бодонуудаар наадахадаа абьяастай бэрхэ. hүүлэй хоёр жэлэй туршада залуу шатаршан дэлхэйн эгээн бэрхэ шатаршадай наадаhан Бугойно-82, Никшич-83 (Югослави) мүрысөөнүүдтэ толотомо илалтануудые түйлаа. Тэрэнэй удаа дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө нааданай эхиндэ хоёр талын уулзалгада бэрхэ совет гроссмейстер Александр Белявский гэгшые шүүбэ. Тиигээд Лондондо болоhон дэлхэйн хахад финалай наадада В. Корчнойе (Швейцари) 7:4 гэhэн тоотойгоор илаа бэлэй. Г. Каспаровай энэ илалта тушаа совет суута гроссмейстер Ефим Геллер иигэжэ бэшэhэн байна: «Гарри Каспаров халуун зүрхэтэй, түргэн бушуу байбашье, тон hэримжэтэйгээр наададаг байшоо. Тэрэнэй hэргэг наадые Корчной хүсэд ойлгоогүй»...

Таахада, нэгэдэхи партидаа Каспаров шүүгдэхэдээ, эхи захагүй орёо ябадалнуудые хэжэ, эхилхэ аабза гэжэ Корчной хүлеэhэн байгаа хаш. Зүгөөр совет залуу шатаршан 6-дахи партидаа ехэ хүшэр нааданда илажа, өөрынхеэрээ, хурсаар добтолон наададаг харгыдаа гараа hэн. Энэ уулзалгын хоёрдохи хахадта Каспаров 6 нааданhаа 5-ень шүүжэ, 7:4 тоотойгоор дүршэл ехэтэй, айхабтар мэхэтэй шатаршаниие илаа бэлэй. Харин дэлхэйн чемпионтой наадаха эрхэ олохын түлөө болоhон түгэсхэлэй нааданда совет шатаршадай бэрхэшүүлэй нэгэн Василий Васильевич Смысловые 8,5:4,5 тоотойгоор шүүгээ.

Гарри Каспаров мүнөө үедэ дэлхэйн шатаршадай дунда эгээн ехэ коэффициенттэй. Тэрэнь 2710 болонхой. Нэгэ жэл соо дунда зэргээр СССР-эй болон уласхоорондын ехэнүүд мүрысөөнүүдтэ наадаhан 6 мянган парти тэрэ шэжнэлэн хараадаг. Г. Каспаров 2 дахин «Оскар» шагналда хүртэhэн байна.

1983 оной мартын эхеэр Москва хотын «Спорт» гэжэ гостиницын конференц-зал соо Белявский Каспаров хоёрой уулзалгада ошожо хараа hэм. Олон тоото шатарта дуратайшуул болон мастернууд, гроссмейстернүүд тэндэ үдэшэ бүхэндэ ерэдэг байгаа. Би энэ нааданай гуламта пресс-центр руу оробоб. Тэндэ минии мэдэхэ суута шатаршад—Бронштейн, Геллер, Флор, Тайманов, Полугаевский болон бусад сугларанхай байба. Пресс-центр соо телемонитор табяатай. Тэндэ шатаршадай хэhэн ябадалнууд харуулагдана. Гарри Каспаровай наадажа байхыень харахада, айхабтар hонирхолтой байгаа бэлэй.

Тэндэ байhан бэрхэ бэрхэ шатаршадай өөhэд хоорондын хөөрэлдөөе шагнахада, Г. Каспаровай шүүхэ байhандань хэндэшье hэжэг түрөөгүй байгаа hэн.

Харин мүнөө дэлхэйн түрүү hуури эзэлхын түлөө Карпов Каспаров хоёрой уулзалгада хэнэйнь илахые хэлэхэнь хүшэр. Мүнөө үедэ хэншье хэлэхэгүй ха даа.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ,
Буряадай АССР-эй шатарай федерациин түрүүлэгшэ.

Будамшуу

«АМГАЙГША МОРИН АЮУЛТАЙ»

МИНИИ ҮБГЭН эсэгэ Алсагар Мархай хуушанай сэсэн үгэдэ дуратай байгаа юм. Тон лэ хэрэгтэй газарта оншыень олоод, хэлэжэ байhан юумэндээ оньhон хошоо үгэ хабшуулаадхидаг бэлэй. Нэгэ нимэ гурбалжан таабариин тайлбарие ходо хэлэжэ hуудагыень элеэр hанадаг хүм.

— Дэлхэй дээрэ аюултай гурбан юумэ бии, — гээд, hоёо hахалаа эмирээдхихэ. — Юун бэ гэжэ гү? Архиин харгы аюултай, ажалгүй зайгуул аюултай, амгайгша морин аюултай...

Hаяхан Баргажанай хүүгэдэй байшангай хэрэг үйлэнүүдтэй танилсахадаа, үбгэн абынгаа хэлэдэг үгэнүүдые hанаандаа оруулхыса оруулааб даа. Юундэб гэжэ гү? Энэ асуудалда харюусахын тула хүүгэдэй байшангай хүдэлмэри тухай тобшо тэдыгээр ярихуу. Эндэ юрэнхыдөө, эхэ, эсэгэгүй, үншэн үхибүүд хүмүүжүүлэгдэдэг. Зариманайнь гэртэхин архи, тамхинтай, элдэб эсын муу ябадалтай холбоорилдожо, үхибүүдээ мүртэйгөөр хүмүүжүүлдэггүй, тэдэнээ «hула табиhан hур, дэмы табиhан дээhэн» болгожо байhанайнгаа түлөө эхэ, эсэгэ байха эрхэеэ хаhуулhан зон.

Тиимэhээ үншэн гү, али үншэн шахуу 170 үхибүүдэй хүн болохо хуби заяае гүрэн даажа абаад, энэ байшанда оруулаа гэжэ ойлгосотой бэзэ? Тиихэдээ эдэ үхибүүд хүүгэдэй байшанда орожо түбхинөөл хадаа өөhэдөө зүн дагаан хүмүүжэхэ ёhотой байгаагүй гэжэ мүн ойлгосотой ха юм. Тэдэниие хүн болгожо, ажабайдалай үргэн харгыда гаргаха харюусалгатай ехэ хэрэгые гүрэн тусхай мэргэжэлтэдтэ — хүмүүжүүлэгшэдтэ даалгаа ааб даа. Үншэн үхибүүдые хүмүүжүүлхэ байhанайнгаа түлөө тэдэнэр гүрэнhөө горитойхон салин абана ха юм.

Гэхэ зуура, хүүгэдэй байшанда хүдэлхэеэ зүбшөөhэн хүмүүжүүлэгшэд имагтал салин абаhанайнгаашье түлөө бэшэ даа, харин сэдьхэлэйнгээ уряагаар, үншэн үхибүүдые хайрлажа, түрэлхидыень халан абажа, эгээл дүтынь хүнүүд болохо ёhотой байгаа бэшэ гү? Энээхэн багша, энээхэн хүмүүжүүлэгшэ, энээхэн хүн намда этигэнэ, намда найдана гэжэ ойлгожорхёол hаа, эдиршүүл найдагша, этигэгшэ хүнэйнгөө түлөө шатажа байhан гал руушье орохо, бурьялжа байhан үерэй уhа руушье шунгаха хүсэтэй болодог юм. Юрэдөөл, хүнэй этигэлые, хүнэй найдалые харюулжа шадаагүй байхаhаа гайтай юумэн үншэн үхибүүдтэ байдаггүй гэжэ би ажабайдалhаа тобшолол хэнхэй агшаб.

Хүүгэдэй байшанда хүмүүжэжэ байhан үхибүүдэй байдал үшөө юугээрээ орёоб гэхэдэ, тэдэмнай Баргажанай дунда hургуулида, юрын үхибүүдтэй хамта hурадаг юм. «Юрын үхибүүд» гээшэмнай хэд бэ гэжэ ойлгосотой аабза? Эдэмнай булта — өөр өөрын гэртэй, эрхэлүүлдэг эхэтэй, hургаал хэлэжэ зандаха эсэгэтэй зон. Районой түбэй hургуулида hурагшадай тоо олон. Үншэн 170 үхибүүд класс классаа хубаарилагдана ха юм даа. Тиихэдээ тэдэнэй тоо класс бүхэндэ үсөөн болоно.

«Юрын үхибүүд» юун тухай хөөрэлдэлтэйб?

— Абамни городhоо муухай гоё джинсэ асараа, во! — гэжэ нэгэниинь эрхы хургаа ёдойлгон hайрхаха.

— Минии эжы намда гоё импортнэ кроссовко абажа үгөө. Хараад лэ, минил обтожо, хорхойтожо унашахаш, — гэжэ саб гэмэ hабхагтай басаган мүхөөгөө үгтэхэгүйе оролдохо.

Юрэдөө, нимэ үгэнүүдые хэлээшьегүй hаа, нимэрхүүгээр гэртэхи газаахи тухайдаа хөөрэлдэhэниинь гайхалгүй. Мүноо үесын бүлэнэрэй байдал hайн даа, үри бэенэрээ гоёохо, хүнhөө дутуугүй ябуулха гэжэ оролдодог болонги гэжэ мүн лэ мэдээжэ. Саб гэмээр хубсалhан, гоё гоо үстэнэйнгөө дунда орон гэхэдээ, хүүгэдэй байшангай үхибүүд юугээрээ илгарна гэхэбта? Барhад, hангай хубсаhатай (бэедэнь саб байса таараhаншье, таараагүйшье хубсаhан дайралдаал гүбэ), hангай эдеэтэй, эжынэртээ хоолойгоо зошолуулжа ябаhан үхибүүдтэ орходоо үнгэгүйшэгүүд лэ ааб даа. Hанаад үзэхэдэ, hаар бэшэ аал?

— Теэд хүмүүжүүлэгшэдынь яагаа юм? Hангай бэшэ, түрэhэн гэртэнь адляар байлгахаа яанаб?—гэжэ уншагшад асуудал табиха эрхэтэй. Тон зүб асуудал!

Виктор Яковлевич Варнавский гэгшын толгойлhон коллектив үншэн үхибүүдэй түрэлхидые хаража шадаагүй гэжэ сэхыень хэлэхэ хэрэгтэй. Үнэхөөрөөшье, hүүлэй үедэ хүүгэдэй байшанда болоhон үйлэ хэрэгүүдые юугээр тайлбарилтайб? Долоон hарын турша соо тус байшангай үхибүүд гэмтэ 38 ябадал гаргаа. Тэрэ тоодо гүрэнэй ба эрхэтэдэй зөөри хулгайлхашье ушарнууд үзэгдөө.

Баргажанай хүүгэдэй байшанда хүмүүжэжэ байhан Олег Ч. (6-дахи класста hурадаг) гэгшэ hурахадаашье муу, журамаар hула hэн. Тэрэ муугаар hурахынгаа хажуугаар хулиган ааша гаргадаг юм. 1984 оной январиин 9-дэ 7-дохи классай hурагшад Игорь Б., Валерий Р., Николай П. милициин дежурын таhагта асарагдаад, hүүлшынь хоёр районой больницада оруулагдаhан байна.

Харин үнгэрэгшэ нажарай үедэ тэндэхи үхибүүдэй харууhан дороhоо гараха ушар бүришье аюултай болоо. Жэшээнь, «Солнышко» гэжэ лагерьhаа июниин 7-до бүлэг үхибүүд ой руу ошожо, дари галдажа «наадаад», гурбаниинь ехээр дүрэжэ, мүн лэ больницада ороо.

Hайндэрэй үедэ гү, али амаралтын үдэр архидаха, тосхон соогуур зайгуултаха ушар байшангай үхибүүдэй дунда үзэгдэдэг байна. Гадна ой соо үхибүүдэй бодхуултан байрлажа байhан ушарые юун гэжэ сэгнэлтэйб? Эндэ нэгэл харюу хэлэгдэхэ ёhотой: харууhан hуладаа, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри яяр муугаар ябуулагдаа; хүүгэдэй байшангай директор В. Я. Варнавский, завуч Т. М. Саган түрүүтэй хүмүүжүүлэгшэд хүдэлмэридөө албан хойрогоор хандадаг, имагтал салингай. Түлөө хүдэлhэн нэрэ зүүдэг зон байшоо!..

Морнёо амгайгшаар хазаарлажа унаhан шэнги, хүдэлмэридөө албан хойрогоор, ёhын тэдысэ, сэдьхэлэй ольhогүйгөөр хандахада, муул үрэ дүн гараха үйлэтэй юм шуу даа.

Нютагай партийна организаци, гэгээрэлэй хүтэлбэрилхы зургаанууд Баргажанай хүүгэдэй байшангай ажал ябуулгада ёhотой сэгнэлтэ үгэжэ, зохихо хэмжээ абаха бэзэ гэжэ энэ бэшэг бэшэбэб гэжэ би—Будамшуу гараа табиба гээшэб.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора — 2-62-62 отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76, отделы: партийной жизни —2-34-05 пропаганды—2-56-23 промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-8 корректорская—2-33-61, выпускающие— 2-35-95, отдел объявлений —2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, Н-03565. Заказ № 207. Индекс 0486